
EXLIBRIS MIR.
VYČITAL.

ŠLÉPĚJE
ČTVRTÝ
SVAZEK
Vydal
Jakub Deml
1919

Marie Vořechová: Podobizna paní Pavly Kytlicové

SVAZEK ČTVRTÝ

ŠLÉPĚJÍ

1919

VYDAL JAKUB DEML
VE ŠTEMBERKU
NA MORAVĚ

OTOKARU BŘEZINOVI

KTERÝ DAL DUŠI

TĚLU NAŠÍ REPUBLIKY

Š L É P Ě J E

Příteli

Miroslavu Vyčítalovi

není třeba vysvětlovati, proč je tato kniha ve znamení ryby a hvězdy. Ryby mám ovšem radši, ale konec konců (tato knížka jest první mojí publikací ve svobodné Republice) směřuje všecko ze zdola nahoru, i když se tak nezdá. Život je delší nežli myšlenky a city člověka. Proto: Ave, vita!

Jakub Deml

V Tasově 22. III. 1925

PŘÍRODA V DÍLE OTOKARA BŘEZINY

„Podstatou umění je láska, která učí mluviti němá ústa a dodává smělosti příliš nesmělým" (Otokar Březina, Tajemné v umění). Jinde praví básník, že němota je proti životu. Hello by řekl, že němota jest záporem života. Příznačnou vlastností lakomcovou jest mlčení. Lakomec ví: mlčeti, zlato. Aby zastřel toto svoje vnitřní a ustavičné mlčení, které jest jakousi zápornou obdobou věčného světla před Svatostánkem, lakomec ve styku s lidmi často mnoho mluví, nejraději v anekdotách anebo ještě raději o věcech nejvážnějších, neboť nic tolik nezakrývá našich povinností jako smích, anebo jako slušnost; vážný hovor o ceremoniích tohoto světa, vážná tvář při takových hovorech, toť škraboška velmi osvědčená proti dusivým plynům. V přítomnosti knězově, i když konec konců jenom jeden a pramálo kompetentní úřad respektuje jeho posvěcení, říkati „důstojný pane" nebo „mírová akce Jeho Svatosti" a podobně a podobně, toť „prostředky utišující" a velmi hodné doporučení. Státi nešťastnou náhodou před umělcem, který nešťastnější náhodou nás nedávno poctil svým dílem, ač „jsme takové pozornosti nikterak neočekávali" a mluviti o „vysoce zajímavém" problému z organické chemie, anebo o koloniální politice Mikadově: toť také velmi dobré, zvláště víme-li z knihy(!) o slušném chování, že umělcům ve společnosti přísluší jakési právo

na jakousi větší volnost pokud se týče zevnějšku, způsobů a pod.

„Podstatou umění je láska, která učí mluviti němá ústa . . .“ Tedy tužbou lásky je *slovo?* A není snad slovo onou suchou (t. j. pevnou) zemí, kterou hledala holubice Noemova? Zemí novou, zemí z neštěstí, z trestu potopy již vysvobozenou, zemí bezpečnou, zelenou, kvetoucí, zemí Zákonem ovládanou, na Zákoně spočívající, Zákona vědomě a plně poslušnou a tedy šťastnou? V tomto smyslu rozumím slovu *„skutečnosti“,* jež tolikrát čteme v Šaldových „Loutkách i dělnících božích“, a které jest jakoby *hlavním hrdinou* tohoto Šaldova *románu,* nikoli jen nazdařbůh a nikoli ve smyslu obyčejném nazvaného *milostným*... „Podstatou umění je láska, která učí mluviti němá ústa“ — a aby naznačil, že tu běží o *dobytí* země, o znovuzískání ztraceného ráje, praví ještě: „a dodává *smělosti* příliš nesmělým.“

Země potřebuje vykoupení, „všechno její stvoření lká“ ve jhu zla = nesvobody, šerednosti, sobectví, němoty a Zlo jest tak smělé, že se stalo zvykem, právem, obyčejem a Krása jest jako zločinem a Slovo jest přibito na kříž: dlužno *věřiti* v Ně a pracovati v jeho zmrtvýchvstání, které jest zrovna tak skutečné jako Jeho smrt, ale třeba jest ustavičně a čím dále větší a větší smělosti proti Smrti, proti sobectví, proti němotě: proti *Nezákonnosti!* V nebi jest smělost vlastností, asi jako barva jest vlastností růže, ale na zemi jest smělost lásky-dobra *ctností,* tedy věcí nesamozřej-

mou, věcí podezřívanou, hanobenou, umlčovanou, týranou, vražděnou, pravidelně a smrtelně nenáviděnou. Kterak až to? Smělosti lásky-dobra potřebuje člověk především sám proti sobě! ... Jest nám bojovati a útočiti i proti našemu vlastnímu mlčení, které by bylo i dobré, kdyby nebylo *němotou!*

„Jako láska i umění miluje *zemi*. . .*Země* zůstane vždy břehem, k němuž se vrací (umění) ze svých výprav“ (O. B. tamtéž). Toužím porozjímati sám pro sebe, ale zároveň pokud možno nejméně sobecky, o jistých místech tohoto zemského břehu v díle Otokara Březiny. Bůh dej, aby vždy byla při nás naše láska: abychom vždy byli sami při sobě, neboť ona vždy jest při nás.

II

Přijde-li veliký básník na tuto zem, na čem utkví první jeho pohled? To nám může zatajiti, ale promluví-li, vydá o něm svědectví jeho slovo. A toto první slovo bude nějak rozhodující, neboť vidění básníkovo jest soud: nad tím, co jest a nad tím, co bude. Příroda po tisíciletí čekala na jeho slovo, duše národa a duše lidstva též. Prorokové volali k Nebi, ale dovolávali se zároveň a neméně i Země: „Rorate Coeli — aperiatur Terra!“ Otevři se Země! Či: otevři se, Země? V tomť jest veliký rozdíl. Ať jej vysvětlí učitelé jazyka. Já bych řekl, že obojí jest pravda, někdy však dlužno jest se skrýti, anebo potřeba jest svědka nej-

silnějšího, toho či onoho a nejčastěji obou. Potřebujíce žíti, přejeme si, aby ani sen nebyl proti nám! A bude-li Sen mocnější nežli naše Bdění, kdož ví, anebo kdo se odvažuje tvrditi, že jest v neprávu?

„Ó sílo extasí a snů!“

Chcete-li, Sen jest splněním prosby: „Otevři se Země!“ Já však bych řekl, že Sen jest darem Nebes.

„Ó sílo!“

Tento výkřik, tento život bude buráceti, zpívati, lkáti, jásati, zmírati i vítěziti mezi dvěma břehy: Extasí a Snem — Zemí a Nebem. A stane se: *uchvátí* Zem a ponese ji „v žhavých svých spárech“, kořist Extase Snu.

Ze všech věcí přírody uviděl básník prvně tuto:

„trávy trs, jenž tísní se při zdích, ve dlažbě“,

nečekaje, neboť tolik je nesvoboden, nýbrž odkázán jsa na to, až snad na něj

„kapky rosy slétnou“.

A hned již doplňuje i zesiluje tuto myšlenku zraku a srdce svého, mluvě o

„protěži v herbáři, *jenž bílou plísní dýše“*.

To čteme na první stránce básnických spisů Otokara Březiny. To uviděl *člověk,* to bylo napsáno *če-*

sky za dnů života našeho. Mluvím nesrozumitelně, že ano?

Evangelium, pánové, jest dobrá zvěst, která se zvěstuje chudým. Tak prohlásil Kristus, a poněvadž chudých asi není, jest tu a tam „trávy trs, jenž tísní se při zdích, ve dlažbě“, anebo „protěž v herbáři, jenž bílou plísní dýše“. Vždyť dýše! Kdo tedy mluví o utlačení?

III

Rostlina a každá jiná bytost a věc této země bude básníkovi nejprve jen přirovnáním, obrazem, podobenstvím, nástrojem a dělníkem jeho myšlenky, později však jakoby duše jeho: zesílena časem prací a výboji, do bílého žáru rozžhavená ve své čistotě, pozemsky vřelé láskou, kosmicky chladné poznáním (v „Modlitbě večerní" dí: „*... zapal poznání ...*"), zmohutnělá ve své vůli, oproštěná ve své svobodě: cele vstoupila v tyto bytosti, které se stanou jejím knížecím rouchem, tělem a bratrským světem jejího vladařství, daje jim svůj zákon a řád podnikne jimi a s nimi výpravu k hvězdám, neboť taková jest jeho touha: přeletěti moře prostoru a času a najíti královnu — odpověď pro stvoření — Proč.

Proto se modlí:

O smrti živých těl, jíž noc se stává dnem,
svou šťávu tajemnou lej v moji teplou krev,
svou mdlobou smrtelnou mne spoutej v loži mém,

je měkká náruč tvá, jak bílé lokty děv.
Ty vůni zázračná, z níž voní *jiný* svět,
můj zemský život ztaj a nadpozemský zvlň,
a proseb žár a šleh, jenž spaluje mi ret
a v tváři rudý plá, mi v duši ztiš a splň!

Jakých proseb žár a šleh mu spaluje ret a v jeho tváři plá?

„Ať zraků paprskem zřím na tisíce mil
v šer mořských pralesů a výší rozplání."

Chce poznati všechen život od mořského dna až na vrcholy hor, touží zvěděti

„jak krystal s krystalem se skládá v lůně skal,
jak květů pletivem se prýská barev jas,
jak život vzbouzí se, jenž v lůně hmoty spal,
v bytostí nekonečný květ a vír a kvas."

To chce poznati, to si přeje *viděti.* Ale také touží, aby jeho lidský *sluch* rovněž byl obdařen silou zvýšenou aby se mu proměnil v resonanční nástroj, jímž by slyšel „přelévání šťáv a vzrůstu skrytý ruch jak vlnění tajemné hudby". A jako by mluvil i za smysly ostatní anebo za všechny smysly zároveň, žádá si „*cítiti* puls rostlin i hudbu hvězdných dráh, paprsků světla lom a vzduchu ráz a šum, motýlů tichý let a v duši hlubinách myšlenek tajný vznik a zápas, vír a tlum.

Přeje si, aby smysly věcí byly jakoby jeho smysly, a poněvadž člověk má *tělo* jiné než ostatní bytosti, sotva se stane, aby u takového básníka nebyly *slovo*

a věta ve své tvářnosti a ve svém postoji a pohybu hmotně podobny a duchovně totožny s věcmi a bytostmi a ději, o kterých mluví, které vidí, slyší a cítí. Věda teprve pomalu a tápavě objevuje zákony, jež básník *už musí* znát, má-li opravdu zpívat. Nedávno začal kterýsi botanik prvně mluviti o rytmu *rostlin*. O české prosodii také *teprve někdy se začne* psát. Ale snad až některý jiný vědec „objeví“ rytmus dřeva, hlíny, kovů, vody, ohně atd.

Za smysly prosí básník nikoli pro ně, nýbrž pro *myšlenku:*

> „Od mojí *myšlenky* odpoutej zemskou tíž,
> ať světla rychlostí prostorem šlehá v let,
> nad moři zelenou a křišťálovou říš,
> v hloub sopek vyhaslých i v země žhavý střed;
> v noc věčnou propastí ať bleskem zaletím,
> kde z řídel ohnivých se žhavý tryská var,
> do jeskyň plačících, jichž slzy staletím
> v sen tuhnou kamenný pod baldachýnů tvar.“

Později ve „Stavitelích chrámu“, myšlenka jeho, jakoby dosvědčujíc, že ztišen jest a splněn proseb jejích žár a šleh, zpívá, že „pochodně své rozžala o země ohnivý střed“. Ne již jen „žhavý“, t. j. ve své horoucnosti a se svou horoucností uvězněný, utísněný jak onen trávy trs při zdích, ve dlažbě, anebo jako ta rostlina v herbáři — nýbrž *ohnivý,* jakoby se řeklo: sebe poznavší, ve své práci a kráse svobodný. Zvítězivší!

Nemohlo nečekati než právě vítězství modlitbu tak úpěnlivou, tak rozhodnou, tak odevzdanou, modlitbu,

jíž „slz tvrdý skvost“ se nad čelem „spjal v diadém modlitbu, jež tolik se rozžíznila po oběti; po milosti poznání, po poznání, k němuž člověk, *jediný* na zemi *zodpovědný* tvor jest povolán, modlitbu, která nezmlkne a nesmí umlknouti na zemi, dokud živá či mrtvá se neprobudí tváří v tvář Tajemství:

„Ať všecko obsáhnu, všech *cíle* drah a cest,
co vidím *žít a mřít a růst a kvést a zrát,*
sil živých věčný kruh, jenž konstelace hvězd
v své sítě navléká a *řídí* vzlet a pád,
jenž trpí v duši nám a voní v liliji
a modrým plamenem nad bažinou se stkví:
ať douškem *jediným* já žízniv opiji
na březích věčnosti se vínem *Tajemství.*“

Jest to modlitba Vědcova, či modlitba Básníkova? — *Člověkova!*

IV

Nasloucháte-li ve své duši slovům a obrazům našeho básníka, nezdá se vám, jakoby tomu člověkovi někdo odešel? A kdo? Myslíš, matka? A ty ne? A což já? A čtvrtý, pátý, padesátý? Všichni! A jak pak, je-li v těchto ztrátách také některá věc? Světlo, anebo srdcelomný pláč štěstí, anebo svoboda, která se dává vésti na zabití jako jehňátko, anebo láska, které přinášejí věnem všecka království světa a ona jich nevidí? A stále se ptá: „Kde jest ten, jejž miluje duše má?“ „Oznam mi ty, jehož miluje duše má, kde paseš, kde odpočí-

váš o polednách?“ „Navratiž se: podobný buď, milý můj, srně a kolouchu jelenímu na horách Bether!“ — Anebo jest zaklet v některém stromě, anebo v havranu, anebo ve zlaté rybce, anebo uvězněn za devaterou horou a za devaterým mořem v neznámém zámku, kde rodina královská a všechno její služebnictvo a všechna zvířata od největších až do nejmenších, ba i stromy a květiny v jediné chvíli náhle zkameněly? *„Kdo kráčel před námi a vyřezal znamení do kůry stromů, jimž nerozumíme?“* „A přece, můj Otče! Kde jsem už slyšel hlas tvého ticha, že je mi tak známý? *Kde jsem už viděl krásu tvých krajin,* že poznávám chuť jejich vůně?... Sladká vzpomínka zbyla mi v duši jak vonná tma po uhaslém světle . . .“

V žádném jiném díle u nás nevykřikly ozvěny *národních pohádek* tolika a tak oslňujícími světly, jako v díle Otokara Březiny. Již před mnoha lety toužil jsem nějaké slovo o tom říci, ale kdož ví, zdali je ještě neřeknu, anebo neřekne-li je někdo jiný. Nevím, zda-li také v jiných jazycích mají pojem *„němá tvář“,* rčení neskonale smutné, zároveň však neskonale hluboké a řekl bych slovanské nebo mesiášské, protože plné lásky a obětavosti. Nevím kde, ale v díle Březinově jistojistě praví Láska: „Rty *němé mluvit* učila jsem polibků svých něhou.“ Aby lidé mluvili, jest jim i viděti a slyšeti, a aby viděli i slyšeli, jest jim milovati. O tom čteme cosi také v Evangeliích a již před tím v Prorocích. Březina praví: *„Láska násobí všechny smysly.“* Jestliže tedy v „Modlitbě večerní“ prosí, aby mu bylo dáno

„paprskem zraků zříti na tisíce mil“ a aby jeho lidský sluch byl „resonanční deskou“ přírody, slovem, aby byl obdařen nejmocnějšími a nejjemnějšími smysly, nejmocnějším a nejjemnějším poznáním: prosí vlastně o lásku, o nejsilnější *lásku,* tedy ne o poznání pro poznání, nýbrž, jak sám vysvětluje: o *zápal* poznání!

Neboť hned na prvních cestách svých touto zemí uviděl a hned v prvních svých slokách opěvuje, řeší a rozlamuje tajemství těchto věcí: zimy, noci, večera, slepoty země, hluchoty země, mlčení a bezcitnosti země, tajemství bolesti, zániku, smrti, tajemství uvadání, tajemství zledovatění, tajemství zkamenění, tajemství příchodu a *odchodu* všech věcí na zemi, tajemství zvuku a *mlčení,* hlasů a *ticha,* barev a *šedi,* světla a *tmy:* tajemství.

Vidí pusté hřbitovy podzimní, věčná světla v lampách chrámových, lože nemocných, plačící mramory, mše zádušní, kostry stromů, oblohy jak těžké klenby šedé a v kámen tesané a — zpívá:

„Do prázdna vtéká čas a chví se noční stíny.
U černých moří prostoru se strhly hráze.
Vystřikla hustá pěna tmy a do hlubiny
zem pohlcená sesmykla se na své dráze.
A z obřích dimensí do temna pohroužených
jak tisícerých křídel vnímám šum a vání;
v něm slyším jásot duší, smrtí vykoupených
a nově narozených úpěnlivé lkání.“

Ano, vidí tuto zemi, celou přírodu a jakoby mluvil jejich ústy a shrnoval všechny jejich úzkosti a děsy,

jakoby dvěma slovy zatoužil vypověděti hrůzu jejich vězení, praví:

Do prázdna vtéká *čas* — u černých moří *prostoru* se strhly hráze . . .“ Takový je prostor, takový je čas! Proto ti, kdož z nich odcházejí, s jásotem vítají Smrt jako vykupitelku a ti, kteří do nich vcházejí: úpěnlivě lkají. Již Apoštol řekl: „Všechno stvoření lká a ku porodu pracuje až dosavád“.

Ale nedejme se mýliti, považujíce tyto a podobné výkřiky básníkovy za slova skepse a pesimismu, jest v nich hořkost, ano, ale podobná silnému, *nadějnému* zoufalství Jobovu, jenž klnul dni narození svého — klnul a Bůh proti jeho skutečně zoufalým, skutečně rouhavým přátelům jej a jeho výkřiky *ospravedlnil.*

Neboť všemi oněmi přízraky a strašidly hřbitovů, hrůz a temnot básník prochází a jakoby na zemi ještě jich neviděl dosti: i z nekonečných prostorů si je přivolává, i z nejposlednějších hvězd, ale i z minulosti a z budoucnosti a všechny věci země a všechny věci kosmu, které jakkoli trpí a zmírají v těchto hrůzách, kupí a nastavuje si v cestu, aby je pronikl svým zrakem, aby je poznal, aby se přesvědčil, je-li jejich vězení opravdu tak pevné, je-li jejich kletba skutečně tak zlá a nezlomitelná, jsou-li výkřiky jejich bolesti jistě tak oprávněny — a aby jim posléze ukázal, že tyto zlé a přesmutné skutečnosti jsou sice skutečnostmi, ale jen slabým a nemocným anebo jen na čas: neboť nad nimi, v nich a za nimi že jest vyšší skutečnost a nad tou ještě vyšší, světlá, pokojná, svobodná, blažená, nesmr-

telná, určená silným, spravedlivým a vítězům, kteří i tuto vyšší skutečnost budou považovati jen za novou výzvu k vyššímu ještě a radostnějšímu *poznání lásky* . . .

Toto poznání a tato láska stávají se v díle Březinově jakoby pohádkovým *věčným ohněm,* který tím výše plápolá a tím horoucněji a všemohoucněji se rozplameňuje, čím více hořlavých věcí se do něho hází a hořlavinami stávají se všechny věci země, stromy, skála, hlína, vody, lidé a nemoc a bol a smrt. Říkají, že příroda stala se člověkovi nepřátelskou, že se obrátila proti němu, ale v poznání lásky stává se ona vysvobozenou ze zakletí naší Sestrou (neboť nejprve a především *nám* jest se vysvoboditi, když přece *„všechna bolest země pochází ze tmy"*) a ve Smrti, kterou dříve viděli jsme proti sobě příšerou a před níž jsme se třásli, uvidíme důvěrnou a krásnou přítelkyni, jíž *podáme ruce, aby nás odvedla odtud"* do zahrad věčných, z kterých jsme na čas byli odešli . . .

Neboť o to se jedná: abychom uviděli „zemi *v oslňující bělosti světla jako otevřenou knihu písní před našimi zraky"*.

Žalmista ujišťuje: „Pravda *ze země* vzešla" (Žalm 84, 12) a „vizte, jaká *zázračná znamení* položil Bůh na zemi" (Žalm 45, 9) a Abrahamovi praví Hospodin: „Jdi do *země vidění"* (Gen. 22, 2), snad proto, že jenom *v té* zemi jest možno obětovati *a nalézti* vše, netoliko Isáka, ale Isák znamená *Smích.* . . .

V

Bude jednou třeba prozpytovati slovník Březinův a srovnati jej se slovníkem Církve. Uvidí se bezpochyby, že jest a navždy potrvá jeden jazyk, který u věže babylonské zmaten nebyl: jazyk božích dětí. Všechny ostatní jazyky a slovníky dají se uvésti na míru tohoto jediného slova: Násilí.

Pokud vím, čte se v Bibli slovo *inconsutilis* toliko jednou; tak silně rozumí se toto slovo v knize knih samo sebou. Erat autem tunica inconsutilis ... contexta per totum: byla pak sukně *nesešívaná,* od vrchu všecka veskrze setkaná (Jan 19, 23). Desuper contexta: od vrchu, s vrchu, shůry setkaná. Z moci lidu? nikoliv, nýbrž desuper: shůry. Z milosti některé vlády? nikoliv, nýbrž desuper: shůry. Po staletích zase teprve Otokar Březina objevil v zakopaném pokladě naší řeči toto slovo: *Ó Nejvyšší!* Svítilo jak zlatý peníz, docela nový a právě ražený. My jsme svědkové toho, naše děti a naši vnukové nebudou moci pochopiti našeho úžasu, neboť všechny chrámy a krámy zaplaveny byly padělky této jedinečné císařské mince.

„Miliony srdcí miliony úderů v nepřetržitém pracovním dni příčnými nitěmi lásky touží *spojiti osnovu, roztrženou* na počátku časů“ (Otokar Březina).

Kdož ví? snad nebyla roztržena osnova *věcí?* Snad jenom osnova našeho *vidění?* Slovo Náboženství, že Andělé a Svatí *patří* na Boha tváří v tvář, jest úžasné. Považte, cílem (ale to jest špatné slovo!): *účelem* člověkova života jest

Vidění . . . !

Písmo, chtějíc ukázati nám na blaho nevinnosti a přivábiti nás do rozkoše prostoty, dí: „Vizte lilije polní! Pohleďte na ptactvo nebeské!“ Prazvláštní věc: Písmo předpokládá, ze lilijí a ptactva většina lidí nevidí . . . Vidění nezávisí jen od našich očí, přátelé, ba často právě oči bývají největší překážkou vidění: „Pohoršuje-li tě oke tvé, vylup je!“ Vidění jest věcí srdce, rozumu a milosti.

„*Vizte*, nesčíslné dětské oči otvírají se ustavičně nad tajemstvím země!“ Prazvláštní věc: Otokar Březina má tuto svou větu právě v článku, jemuž dal jméno *Cíle*.

Kdyby idea Nejvyšší Spravedlnosti nebyla v díle Březinově vyslovena (a toto slovo znamená u něho vždy válku a vítězství), snad by někdo nevěřil, že jeho chvála bolesti a smrti má ten význam, jaký má. Nikdy tento a nikdy jiný Básník neřekl, že bolest a smrt jsou naším účelem. „A viděl Bůh, že to bylo dobré.“ Bylo. Ale u Boha není „bude“ a není „bylo“.

„Vizte, nesčíslné *dětské oči* otvírají se ustavičně nad tajemstvím země . . .“

„Nebudete-li jako pacholátka, nevejdete do království nebeského.“

Hudba *Slepců* Březinových zkameněla ve Slepcích Bílkových. V tvorbě těchto mistrův a jedině u nich mezi námi Tradice není ani pohádkou, ani dějepisnou narážkou nebo urážkou, ani básnickým obrazem. U

nich Tradice jest blažeností, která v naší řeči se jmenuje hrůzou, anebo slávou. Oni jdouce přicházejí na tuto Zemi se strany, jež se nám vždy zdá býti opačnou, pravím zdá, neboť dosud jsme si nevšimli, že přišli s námi... Nám jest Dítě břehem, od něhož dlužno, nebo jistě prospěšno jest brzo a navždy odraziti — jim i na západě svítá: ve chvíli, kdy naše duše do *těla* se choulí proti hrůzám noci. „Noctium *phantasmata...“!* Bojíme se, proto že nevidíme a nevidouce vidíme, čeho není. Když tedy někdo se nebojí...? Řeč jeho bude svatá. My trnem, arciť...

> „*Ať omyji oči své, nemocné soumrakem,*
> *na výši tvých hor,* z jichž temen se valí
> prameny šumící písněmi nesmrtelnými!“

modlí se Básník. Zase teprve on jal se (u nás? —) mezi námi modliti, chci říci: teprve od něho máme „Stavitele *chrámu*“. Tedy opravdu *něco se stalo, co se nemělo stát?* Či vlastně: má se něco postaviti, čeho nebylo?

Mluvili jsme o dětských očích, tedy o dětech, o vidění, a o Stavitelech chrámu: o těchto posledních (jimž jest slíbeno, že budou prvními — ach, kolik světových válek ještě uplyne do doby té!) básník tiše praví: „A zvířata lesní, která neokusila krve, je přítulně navštěvovala.“

Viděti znamená býti. Neviděti — nebýti. Básník se raduje, že jest mnoho lidí, kteří neokusili krve a že ne-

sčíslné dětské oči otvírají se ustavičně nad tajemstvím země a hlas jeho také zní ve vlnách času,

> jež pláčí, jak vody čistého zdroje,
> kde ruce bratrovražedné svá krvavá znamení umývají.
> (Hudba slepců.)

VI

Obraz země

„Jako ze tmy ponenáhla vstává před zástupy v prvním bledém ozáření obraz země, koule, letící prostorem světů, lákané sluncem“ (O. B.). Jaký obraz? Koule. Věci, která už svým tvarem jest uzpůsobena k tomu, aby se nezastavovala a všechny body jejího povrchu jsou stejně daleko od středu, na znamení jednoty a celistvosti, zákona a řádu. Tento tvar jest geometrickým slovem symetrie a znakem plnosti dovršené.

„Jako ze tmy ponenáhla vstává před zástupy obraz země, *koule.*“ Obraz účelnosti, v níž není věcí nedůležitých a nevýznamných. Obraz země původní a pravý, tvořený moudrostí a láskou u vědomí *souručenství.*

Stíny

Každá věc hmotná vrhá stín, který se mění. Stírán je mraky a mlhami, pramení z noci a ústí v noc. Jsou také věci průhledné. Jejich stín jest pro nás zatím neviditelný. Jsou také věci duchové. — „Však jejich světla tvým stínem,“ vyznává básník Tvůrci i o

nejjasnějších světlech tvorů. A poučuje nás, že stíny za jitra ukazují k západu a večer k příštímu svítání: tak nás utěšuje, abychom v jásotu vzpomněli si na pláč a v pláči na jásot.

K modlitbě díků my klekli, kde nesčíslní tě proklínali,
a plakali jsme tam, kde nesčíslní ti dobrořečí.

O těch stínech praví, že jsou symbolické. Tedy obrazem anebo písmem. Ale praví to o všech věcech země.

Hle dni se střídají s nocí
jak okna anděly malovaná s kresbami symbolickými...

Dni a noci jsou jako okna: už dříve pravil:

Hleděti budeme řadou dní budoucích, jak řadou skleněných
dveří za sebou ležících síní,
jimiž nám naproti přichází slunce, věnčené zelení zahrad.

Dni i noci svaty jsou, úctyhodny svým významem a svojí dobrotou. Okna malovaná anděly. Pro anděle.

A přece bylo by omylem nazvati jej symbolistou, jako jest málo, jmenovati jej básníkem. Byl by to takový omyl a takový nedostatek, jako kdyby někdo nazval Přírodu cílem.

A k nejvzdálenějším
poselství lásky vyšlete jak holuby! Na srdcích bratří odpočinou si
a k mystickému domovu svou cestu najdou nekonečností,
kde skryté písmo jejich bude přečteno.

Kromě lásky jakoby nebylo jiného cíle, jiného vysvětlení. Jiného cíle: neboť cílem může býti jenom svoboda, chcete-li svoboda synů božích. Život věčný.

Ve tmách symboly věcí,
mlčenlivé.

Věci země jakoby nám kladly otázku: Čí jest tento obraz a nápis? Takže, jakoby nebylo věci, když pro lásku má cenu jenom hodnota a účelnost. „Ve tmách symboly věcí mlčenlivé.“ Nikoli navždy ve tmách, nikoli navždy symboly, nikoli navždy mlčenlivé. Neboť dnes už jsou listem „před rozlomením pečeti políbeným s pokorou“.

Věci země.

Často zřetelně jsou jenom zrcadlem a podobenstvím, někdy zase jakoby bytovaly samy o sobě: tak, jakoby básník se jich ani nedotkl a odkryl nám jen jejich vlastní hudbu.

„Hudbou hrály ukryté prameny“ (Příroda.)

Takže píseň jeho se vznáší mezi dvěma póly: čím blíže k Bohu, tím jest symboličtější a čím blíže k zemi, tím jest doslovnější, takže již nerozeznáváme obrysů obrazů a věcí, neboť obé splynulo, nástroj i hudebník, pro naše zraky.

Svět rostlin. Bez hnutí stromy sní o svých cestách
staletími tvarů. Šťávy země v rozkoši tekly jim ze tmy

a sladké bylo, ssajícím, jiskřící mléko slunce.
A nejvyšší rozkoš: dáti lahodné formě
rozkvésti tajemstvím tíže a větrů a světla. V hlubinách sálá
vzpomínka ohně. O nadbytku číše přetékající a polibků slávě
hovoří vůně. Ať přijdou hmyzy všech tvarů,
i na ně čeká zde dílo a nejpříšernější
jak nejkrásnější uvítá stejně měsíčná bledost
i vášnivé zardění květů. —

Kde je tu jaký symbol? A básník sám oddělil těchto deset veršů od ostatních pomlčkou. Už dříve, ve „Svítání na západě“, zazněla jeho píseň takto nesymbolicky, hudbou přírody, jen tou:

Šum žárem umdlený na větve tíhou naleh'
a visel bez hnutí co v teskných intervalech
les dýchal přitisklý a potu hořký příval
z rozprysklých zelení mu hrubou vůní splýval.
— — — — — — — — — — —
Květ slunce přezrálý do bílých žárů svadal,
v šer haluzí se třás' a modrým listím padal'
v tich apatických němé vysílení, v mechu
se rozdoutnal a lázní tajemného dechu
mne mdlobou kolébal, jak pod vlnami
krev z otevřených žil by tiše řinula mi.

Však také nazval tuto píseň Náladou. Před branami Přírody, tajemstvím střeženými, zastavil se již v první své knize s touto otázkou:

Ó rci, zda duší se vesním
v duh krásu, jež leží v hrobě bílého světla,
jak spící sonata zvuků v mlčení lesním?

Znáte anebo tušíte onen důraz, který jest výkřikem onoho třetího slova v prvním verši, onoho instrumentálu:

Duší?

„Ó rci, zda *duší* se vesním v duh krásu...:“ Tento výkřik a tuto otázku nedává básník jen o duze, nýbrž o celé přírodě:

> Ó rci, zda duší se vesním
> v dech kamenných květů, jež jednou dýchaly něhu
> na ostrovech propadlých v modrá zrcadla moří,
> když zem ještě teplá se třásla v panenském žehu
> pod úrodným objetím bílých nocí a zoří,
>
> a z uhelných lesů kouřila hrůza a ssála
> se tajemným fermentem v krví mladistvých rubín,
> a z hvězd problémů skvoucích, jak signál výstražný plála
> tmou nedávno nalitých zraků a do duší hlubin?

Neznal bych této otázky a tohoto výkřiku, ale v „Prvních světlech“ na str. 107. nalézám několik vět, na které si právě tuto chvíli znova vzpomínám:

> „Proč mlčíš, ó Země? zanaříkal jsem jednoho
> dne pod letní oblohou. Zašuměly borovice, pod
> květnatým břehem zacinkal potok, vyletěl
> pták, zaklátil se v azuru a jako mrtvá
> věc, kýmsi vyhozená, zapadl do lesní tmy.
> Daleko přede mnou, jako na nejhlubším dně
> země, pod oceánem světla ležela louka,
> v popoledním slunci spaly vrby...
> „A kdybys všechny mé pohyby a barvy i

vůně zachytil svým hlasem a pohybem
a barvou i vůní: mne nepoznal's!"
Ó Země, kde jest tedy nesmrtelnost
tvého úsměvu, síla tvého obejmutí,
hořkost a sláva tvých slz?"

Proč mlčíš, ó země? — Ó rci zda *duší* se vesním ... ? Neboť smysly naše teprve s duší pronikají a vcházejí v tajemství země. A duši jest viděti.

V Březinových básních, které oslovují a oslavují přímo Přírodu, jsou významné podobnosti. Ale i jinde, nepřímo, oslovuje básník Přírodu a také na těch místech jsou významné podobnosti.

VII

Začínaje zpívati o stavitelích chrámu, dí: „Viděli jsme zástupy nesčíslné. Ponurou majestátností věcí kráčeli . . ." Kde lze říci „ponurost", tam možno viděti stín. Anebo ze stínu. Ponurým jest vše, co jest majestátní a majestátním jest vše, co může ohrožovati člověka, anebo co převyšuje a přesahuje člověka rozměrem, silami, krásou, dobrem; i tím, že člověka to nepotřebuje a tudíž bývá k člověkovi lhostejno. Majestátní jest Příroda. Člověk jí potřebuje pro své tělo. Myšlenka potřebuje těla?

Má duše, daleko od nás teče zde život,

praví básník, zíraje na svět rostlin, a na jiném místě dí:

Celá staletí ležela mezi mou rukou, jež trhala
květy a jimi.

Ponurý znamená vlastně: ponořený. Nám slouží tento pojem tehdy, chceme-li říci, že nějaká věc přechází ze živlu jiného v živel vodní, anebo že se pohybuje, že jest v živlu vodním. Březina, chtěje vypověděti náladu popolední za úpalu letního, dal své básni toto finale:

. . . *jak pod vlnami*
krev z otevřených žil by tiše řinula mi.

Jak pod vlnami. Jako v jiném živlu. Jako v jiném světě. Příroda jest básníkovi jiným světem:

celá staletí ležela mezi mým zrakem a
tajemným světem (přírody).

A proto, když se ponořil v tento tajemný svět, byl jako ve mdlobách, slyšel, vnímal jen *vlny času,* ale sebe jakoby sobě neuvědomoval:

. . . a lázní tajemného dechu
mne *mdlobou* kolébal (les v letním úpalu) . . .

Básník v téže době, slyší „zvonění hmyzu nad vodami“ a nazývá je *těžkým.* Jest zatíženo staletími, jest ponořeno . . .

Jest cosi cizího mezi člověkem a člověkem: „*Cizí* byly si duše, jakoby každá z *jiného* světa po tajemném ztroskotání zachránila se na zem“ a básník sám o so-

bě pěje: „na prahu bratří usedal jsem, *záhadný cizinec,* podvečer . . .", neboť jest mnoho ponurého mezi člověkem a člověkem, mnoho záhadného, skrytého, tajemného: ale ještě více mezi člověkem a přírodou. I „krása světa jest skrytá" (O. B.).

Země jest stará ve své ustavičné mladosti. Mnohem starší, než může býti člověk. Toť jedna ponurost-cizota mezi ní a člověkem. Časy její jsou jiné. Tvary její jsou jiné. Účely její též. Zvíře se s člověkem spřátelí, byť jen pudem, ale nedovedlo by dáti svůj život, ač jej umí ztratiti. Rostlina o nás vůbec neví. Jsou totiž živly, rostliny a zvířata. Tyto věci nazýváme přírodou, ač se mi zdá, že Otokar Březina přírodou nazývá jen rostliny. Dáti svůj život jest výsadou člověkovou: výsadou a jeho osamocením na této zemi. Také zvířata vidí v člověkovi to, co člověk vidí v přírodě: ponurý majestát. Leč by člověk přestal býti člověkem, což se také stává. Myslím, že i zvířeti jeví se člověk často titěrným a komickým. Jisto jest, že při hře zvířata se smějí.

Dáti svůj život jest výsadou člověkovou. Dáti svůj život. Láska.

Zvíře je člověku bližší rostlin a živlů. Vražditi znamená nemilovati. Zdá se nám, že člověk by se konečně snad přece konečně odnaučil vražditi. Ale nezdá se nám to o Přírodě, leda: *skrze člověka* . . .

Otokar Březina na mnohých místech zcela zřetelně praví, že člověk bude vykoupen skrze člověka, ale také živly a celá příroda že budou vykoupeny skrze člověka.

Nejvyšším lidským úsudkem jest láska.

Má-li člověk darovati (cokoliv, na př. život — a láska jest ustavičné sebedarování), jest mu *sebe sobě uvědomiti.* V „Loutkách i dělnících" hovoří Šalda i o přírodě, chci říci: Šalda *vidí* přírodu, neboť každý, kdo byl povolán zvěstovati „evangelium všemu stvoření", obdařen byl nejprve zrakem, potom sluchem a posléze jazykem. Jazyk jest rýčem duše. Dá-li Bůh, promluvíme o Šaldově vidění přírody ještě jindy a více, zatím připomínáme tuto jeho lidsky krásnou, protože lásky plnou a zdánlivě tak prostou větu: „Pamatuješ, jak vášnivě vyhledávala jsem vždycky uzavřená, odloučená údolí, v nichž příroda jakoby podnikala pokusy,

uvědomiti se sobě . . ."

(Loutky i dělníci boží, II., str. 201.) Ale přece nemohu odolati a z téže kapitoly Šaldovy zacituji Vám tento odstavec:

„Jaká bída," zaštkala temným hlasem, „žíti zde mátožný, stínový život marného sebeobelhávání, síti své hluché hoře do *neplodného* lůna studených horských *větrů,* roznášeti svou bídu po *nepřístupných,* uzavřených *lesích,* zaujatých již *cele* přípravami ke *svému* létu, nebo přiklekati s ním a chýliti se s ním nad *ledové* horské *studánky,* jako by mohly zrcadliti *něco jiného, než tvou ustydlou* tvář a ji také stejně

lhostejně

jako bludný oblak, táhnoucí právě nad jejich hladinou! Jaký smysl v tom, stírati a sbírati tento vonný dech

země s její líce, zahleděné do *studených* dálek hvězdných a *necítící* z tvého doteku ani tolik, kolik cítí stéblo travné z pohybu brouka, lezoucího po něm! Jaký rozum v tom, nahlížeti skulinou . . . jako zvědavé dítě do *nesmírné, temné* [„ponurá majestátnost"] její dílny: jí, *cele zaujatou* svým ohromným dílem, *cele ponořenou* [„ponořenou"! — „Má duše, daleko od nás teče zde život" . . . „Celá staletí ležela mezi mou rukou, jež trhala květy, a jimi . . ."] do jeho vroucího spěchu, *nepohne to* ani tolik, aby pozdvihla sklopenou hlavu s vulkanickými, zlobně blýskajícími zraky a *přimrazila tě hrůzou* svého pohledu. Stezky její jsou tajemné, a pečlivě zametá za sebou *stopu,* jakoby milovala tvořiti *nerušeně* a klásti před tebe v *nepřetržitém,* pravidelném rytmu počasovém [„Jak pod vlnami . . ."] *jen výsledky svého zastřeného díla.* Kdo poví ti, *za jakými vzdálenými cíly* jde a *jaké účely* sleduje! Co platno vtírati se mezi rozhovory, které vede *s hvězdami, s větry, s oblohou a podzemím!* [„A nejvyšší rozkoš: dáti lahodné formě rozkvést tajemstvím *tíže* a *větrů* a *světla. V hlubinách* sálá vzpomínka ohně." O. B.] Jak pochybné, chtíti vniknouti v její uzavřené rušné, věčně plynoucí kolo jásavých sil a třeštivých výbuchů, které semkly se v řetěz nezrušitelný, pějících při tanci píseň, jejíž zeslabenou ozvěnu mohl by ti sdíleti jen třesk jarních hromů a bystřin! Jak jsi v jejich plesném, hlaholném smíchu ubohá sama před sebou a jak stojíš zde *dvakrát* osamocená, *dvakrát* vypuzená z rozkvetlého ráje a máje životního!..." („Loutky i dělníci", II. Pag. 195.)

Dva básníci současně u nás stejně se zamyslili nad přírodou: Březina i Šalda. Nevím, že kromě nich někdo mocněji. Současně u nás a stejně, neboť v jedné chvíli všecky stíny země mají jeden a týž směr. Současně u nás a *podobně.*

Nejvyšším lidským úsudkem jest láska, byli lidé svatí a zvířata lesní, která neokusila krve, je přítulně navštěvovala. Mohlo se tedy někomu zdát, že zvířata mají úsudek. Ale o rostlinách a živlech jest těžko takové zdání, ačkoliv Náboženství učí, že i příroda číhá na hříšníka nebo jej už pronásleduje, ale vděčna a radostně pomocna jest Světcovi. Známe to z Písem, která nebyla vyvrácena a ze Slova, které nepominulo. Básník věří v člověka: *pána živlů.* A zpívá:

> *Pro blížící se příchod jasného člověka tajůplného,*
> jenž jediný v milionech bratří co budou a byli,
> *nad prostorem vítěz,*
> *promění zemi* od pólu k pólu dle *svaté* tvé vůle
> a myšlenkou, která od *poslušných* slunci
> *se učila* lehkosti, tanci a písni,
> usedne ve tvé tajemné radě (ó Tvůrce!)
> mezi knížata kosmu —
> sladko je žíti!

Marie Vořechová: Podobizna sl. Frant. Doležalové

Dr. JAN ŠAMALÍK

O FRANTIŠKU BÍLKOVI

Bylo to v létě roku 1908, kdy octnul jsem se v kostele Sv. Martina ve zdi. Bílkova výstava.

Měl jsem štěstí. Dvě hodiny byl jsem ve výstavě sám. Co se zde událo? Byl to jeden z rozhodujících okamžiků v mém životě.

Dva podobné okamžiky byly v mém životě před tím. V jedné průrvě v Alpách za hukotu vodopádu ucítil jsem přítomnost Boha a hrůzu i krásu jeho tvoření. Tenkrát došlo k otázce: Proč tolik utrpení na této Zemi a zda trpí také On? Odpověď byla: Všechno naše utrpení je Jeho utrpení. To jsem nečetl ještě Březiny a ničeho jsem nevěděl do té doby o *slávě* bolesti a o tom, co napsal Březina v poslední básni „Větrů od pólů". Podruhé jsem přišel do podobného panteistického vzrušení při myšlence, že každý z nás působí na všecko, co jest v šírém kosmu a tak se účastní tvoření.

Ale i po těchto dvou rozhodujících okamžicích upadl jsem ještě do skepse, zoufalství a beznaděje.

Od Bílkovy výstavy zmizela beznaděje, zmizelo zoufalství a nastal zoufalý boj se skepsí. Dnes i ta jest překonána, překonán i pantheism.

Nejsem básníkem, vypíši tedy prostě, co se událo se mnou na výstavě, vypíši tak, jak to dovedu.

Obešel jsem výstavu nejprve jen takořka letem. Ale už tato první obchůzka mi řekla, že duše moje octla se

na místech, kde ještě snad nikdy nebyla, kde měla už být, kde měla stále být. Či byla na těchto místech přece už kdysi? Proč při všem tom úžase mohl jsem se tázati: Kdy už jsem viděl? Proč ta nesmírná přitažlivost?

Stanul jsem před „Slepci". Má duše obdržela odpovědi na otázky tolikrát před tím opakované, avšak posud nezodpověděné, našla to, co tak dlouho hledala.

Viděl jsem, že lidstvo není vedeno mužem-rozumem, třebas on jde napřed a myslí, že vede. Hlava ženy přitisknuta uchem na srdci mužově, vnímá každý tep, ne aby se dala vésti, nýbrž aby dovedla vésti a dává se zevně vésti, by zakryla, že ona vede. Ale nevedou oči její. Také ty jsou slepé, jako mužovy, i její rozum a smysly jsou slepé jako mužovy, ale její srdce není slepé, to je spolehlivý vůdce. Sevšedněl-li muži ženin hlas, rozezvučí se zpěv jejího varyta.

Rozum a smysly člověkovy jsou slepé, nevedou člověka k cíli. Jen žena-láska může býti spolehlivým vůdcem a je jím také, byť i její smysly byly slepé. Avšak dosud nucena je vésti opatrně, tvářit se, že jest vedena, držet se pozadu.

Moc Lásky pronikala mi náhle všecko, objímala všecko a všecko kolem zmizelo v ní jako v záplavě Jediného světla, Jediného boha. V tomto Světle jsem začal pozvolna rozeznávat. Viděl jsem víření světů, viděl jejich šílený let a rozuměl jsem mu. Viděl jsem, že všechno to víření je způsobeno jedinou silou: přitažlivostí. I odpuzování je pouze jinou formou přitahování. Přitažlivost hmoty je láska hmoty a láska hmoty je dcerou lásky ducha:

přitažlivost hmoty je dílem lásky ducha. Odpovědi, nad něž nebylo nikdy jasnějších.

Mistře, říká Tvoje dílo něco jiného? Nepochopil jsem?

Možná, ale nevymlouvej mi mého pojetí. Namahání tvoje bylo by marné. Dílo tvoje mluví ke mně touto řečí, nemáš moci ani práva, bys bořil, co jsi stvořil. Neboť Tys to byl, cos ve mně takto tvořil. A pak: Ty sám nemůžeš vědět o všech možnostech, které stvoří Tvoje vise. Ví to některý tvůrce? Čím více možností, tím větší tvorba. Myslíš, že Bohu tanuly na mysli všecky možnosti, když tvořil svět? Jedinou měl myšlenku: tvořit bohy. A co všecko povstalo z jeho myšlenky! I ďáblové. Konec však bude přece vždy jenom jeden. Láska. Vše zmizí, jenom ona zůstane a bohové. Ale tvoření nebude nikdy konce. Věčně bude tvořeno, i noví ďáblové, aby se stali bohy nebo aspoň zanikli v bozích.

Také my slepci staneme se bohy. Do jednoho. I kdybychom v sobě živili celé roty ďáblů (a děláme to vytrvale). Žena sama (cit), náš vůdce, živí jich v sobě nejvíce a přece vede nás k Božství — Lásce. A dovede. Musí dovésti.

Žena Bílkových Slepců není ovšem dnešní ženou, tělo její není ozdobeno ani jediným šperkem, také stínu ženy emancipované v ní nenajdete, ale řeknete si: matka, žena, sestra a vidíte, že jsou všechny nejen v ženě Bílkových slepců, ale v ženách Bílkových všech.

Žena Bílkova není také milenkou, ona je láskou celou, netoliko láskou milenky. Žena v Bílkově díle vede, ale sama o tom neví, poněvadž i její vedení je darem, obětí.

Dnešní žena je ovšem doposud jiná. Ale i dnešní lidstvo je vedeno ženou. Ženou ubohou, slepou smysly, rozumem i srdcem — ovládanou však jen těmito slepými smysly.

Bílkovi slepci jsou výrazem věčnosti lidstva, jaké bylo, jest a bude i jaké by mělo být.

Bílek vytvořil ještě mnoho žen a mnoho mužů, ale vždycky se mi zdá, že ve Slepcích jsou všichni mužové a všechny ženy, jež byly mistrem vytvořeny, že každé nové dílo Bílkovo je rozvedením „Slepců".

Dílo Bílkovo je velkolepý strom. Slepci jsou kmen, ostatní díla jsou kořeny a větve. Kristus je nejmohutnější větví v koruně stromu, pokračováním kmene.

To se událo se mnou tenkráte u Sv. Martina ve zdi.

Jak jsem byl vděčen Tomu, který řídil kroky mé tam do toho chrámu, který mne tam nechal dvě hodiny samotného s Tvým duchem, mistře, jak jsem vděčen Tobě za Tvůj dar!

Krev duše řinula mi ze srdce a slza z oka. A nikdo toho neviděl, jen Tvoje dílo a Ten, který tvoře sám snad nevěděl, ale nyní viděl, jakou nekonečnost možností tvoří, když tvořil umělce. Vědecké, filosofické, náboženské systemy buduje člověk; pravdy nenalézá a nalézá-li, tedy jen rozumem, nikoli srdcem a proto nedovede pravdy žít. Umělec vtiskne Ti pravdu o existenci Boha-Lásky do srdce a nepotřebuje k tomu důkazů. Všichni, kdo přinesli světu Pravdu, byli velicí umělci: Kung-fu-tse, Lao-tse, Sankorachorya, Buddha, Pythagoras, Plato, Kristus, Hus, Chelčický, Komenský,

Tolstoj a všichni Ti největší z lidstva vůbec. Proto nedokazovali Pravdy, nýbrž tvořili Pravdu jako umělci života a každé jejich slovo bylo nikoli důkazem, nýbrž básní, každý čin dílem výtvarným.

Na výstavě u Sv. Martina nepochopil jsem plně celého díla Bílkova. Moje nitro bylo příliš nezpracované, hrubé — atheistické. Dlouho jsem stál před Krišnou, Husem, Západem Čechů, Kristem i jinými sochami i obrazy, ale odevšad vracel jsem se ke Slepcům.

Zavedl jsem do chrámu ženu.

Byl jsem u vytržení. Pochopila hned a jako já, ano více: také ona našla svůj zázrak: Bílkův krucifix.

Malou kořist jsem si odnášel: Zeyerovu hlavu, Náš věk, malý sádrový odlitek Západu.

Slepci však mne pronásledovali všude. Moje prostředky nepřipouštěly, abych ve svém domově postaviti směl toto dílo, které způsobilo přelom v mém nitru, úplný můj přerod.

Cítil jsem nevděk, nebezpečí pro sebe a nejistotu, je-li trvalým to, co se událo. Konečně jsem podlehl.

Dopsal jsem si o Slepce.

Došli.

Ale jaká hrůza! Rozbití.

Bylo však štěstím pro mne, že přišli rozbití.

Prosil jsem mistra o radu a pomoc.

Odpověděl, že přijede osobně a Slepce opraví.

Přijel. To byly svátky u nás, ty tři dni. Vyprávěl o pobytu v Paříži. Kreslil Jarmilce do sešitku ptáčky, kočičky, kůzlátka a ovečky, dlouho se smál, když se ho

tázala, má-li milion. Na moje bázlivé obavy, že při každém stěhování sádroví Slepci se rozbijou, nabídl se, že mi je v téže ceně vyřeže ze dřeva. Moje štěstí bylo úplné.

Slepce vyřezal, poslal a já mu vrátil sádru.

A nyní to šlo. Chuť přišla při jídle. Mistr vyřezal mi také „Západ Čechů", potom slavila k nám vjezd bronzová „Válka" a na konec „Modlitba" (pomník Třebízského) z ebenu.

S „Modlitbou" to bylo také podobně jako se „Slepci". O pomníku Třebízského se mnoho psalo. Když jsem v té době přijel do Prahy, byla první moje cesta na Vyšehrad, abych spatřil tu strašlivou sochu.

A skutečně jsem žasnul. Byl jsem u vytržení, jak může člověk z hmoty vytvořit tolik ducha, jak může masou a tíží hmoty ukázat mohutnost duchovního povznesení a vytržení člověkova. To, co je v člověku hmotného, mizí dole; vše v této soše tíhne k nebi: srdce, ruce i hlava; cit, čin i rozum. A to gesto! Pravá ruka s hlavou; ta zanícená tvář tisknoucí se k pozvednuté pravé ruce!

Duch a duše táhne hmotu do výše.

A Válka. Pravý opak. Balvan hmoty se valí po zeměkouli. Pod ním trosky všeho: věcí, zvířat, lidí. Teprve s námahou vidíte, že tento balvan hmoty je trup člověka a jeho končetiny. Pod paždím to tiskne ošatku jakousi (korunu), která má být naplněna kořistí. A na tomto balvanu, na této kupě hmoty je hlava jako knoflík. Ale jaká hlava! Bestie. Více než bestie, jestiť to lidská hlava. Řeknete: dobrá, ale taková neúměrná hlava, to

je přece sochařsky, umělecky špatné. Ale ta hlava není neúměrná. Vyloupnete-li si z té ohromné kupy hmoty lidskou postavu samu, uvidíte, že zde není nepoměru ani v nejmenším, pražádné nezákonnosti. Hlava jest s lidskou postavou války úplně v poměru. A přece celá ta kupa hmoty patří k oné lidské postavě znázorňující válku. Toho docíleno pohybem postavy, gestem a jen velmi nepatrně zvýšena massa hmoty rouchem, jež svezlo se do zadu a jen částečně na postavě tkví.

Na pomníku Třebízského je to právě tak, jen že zde má mizet tělo, kdežto u Války duch. U Války je hmota a zběsilost, u Modlitby zanícení a vytržení, jež i hmotu povznáší do výše.

Nějaké libovůle nebo dokonce nějakého nepoměru není ani zde ani tam. Veliký nepoměr je arci mezi duchem Bílkovým a těch, kdo jeho pracím rozuměti nechtějí nebo nemohou.

Také o Kristu bylo mnoho psáno, také to dílo bylo odmítáno. Ze všech děl Bílkových je Kristus snad nejméně chápán. Diváku vadí výraz tváře. Ale tato tvář je právě nadpozemská a přece úplně lidská. Nepochopení je úplné u toho, kdo nevidí, že v tváři té je všecko. Celý Kristus tkví netoliko na zemi, nýbrž tkví přímo v zemi svými kořeny, ale nejen dřevem kříže tkví v zemi, nejen svým tělem patří zemi, i v samé tváři vidět pruhy země; tvář ta však jeví také už druhý domov, kam se duše odebrala. Na tváři zůstalo jen to, co v ni vtiskla duše spatřivší slávu nebes před opuštěním země. Z tohoto mrtvého těla odešel Bůh-člověk.

Velký západ Čechů je naše Bílá Hora. Nevím, možno-li ideově Bílou horu vyjádřit dokonaleji. Jediná postava znázorňující národ leží zhroucená na stupních chrámu velikého Boha v pravé ruce držíc Písmo. Umělečtěji dle mého mínění to možno není. Každá druhá postava zdá se mi zde nemožná a proto řeknu to bez obalu, vynechal bych na tomto díle ono naznačení velikého Boha. Působí rušivě. Ne proto, že pošetilý člověk přijde a udělá pošetilou poznámku, ale proto, že diváku je něco vnucováno a tak ne jedna, ale snad mnoho tvůrčích možností násilně mu odnímány.

Malá soška „Náš věk“ neprávem bývá přehlížena. Muž našeho věku s kladivem v pravé ruce (postava úplně nahá) upadl pod námahou práce a vášně. Přední končetiny opírají se o zemi jako nalomené sloupy, levá v koleni skrčená noha je mezi rukama kolenem přitisknuta k pravé ruce a do tohoto vlastního kolena je zakousnut ten člověk ve zběsilosti únavy a náruživosti. Ostatek těla válí se v blátě země úplně. Jen hoření trup a hlava se zvedá od země na obou nalomených sloupcích rukou. Celá ta postava je v naprostém rozpadu jakoby rozházena po zemi. A opakuji: Hlava ústy zakousnuta do vlastního těla. Náruživost a sobectví žene člověka do neúmorné, sžírající roboty, až ho obě tyto furie srazí k zemi, tak že v mrákotách bolesti z vášně a neukojení zahryzne se do vlastního těla.

Až bude po této válce a zbude-li někde na zemi nějaké hrstce lidí tolik prostředků, radil bych, aby všeho, co jim zbude, použili k tomu, že si postaví v rozmě-

rech jakých jen budou moci docílit, dvě sochy: Bílkův „Náš věk“ a „Válku“. Snad se vzpamatují. Uvidí, že lidstvo zobrazené „Naším věkem“ nemohlo dojíti k jinému lidstvu než onomu, jež zobrazuje „Válka“. Uvidí, že lidstvo „Našeho věku“ není hodno ani Bílka. Jak by mohlo hodno býti Krista!

A jako tam na výstavě vracím se k Slepcům. Sousoší to pozoruji denně, tedy už několik tisíc dní a každý den vidím na něm nové věci. Často si myslím: Buď je zde přímo rafinovaná práce rozumu, nebo zázrak Boží. Dvě postavy. A pohleďte na sousoší s pravé strany pod vztaženou ruku mužovu asi v úhlu pětačtyřiceti stupňů k té ruce tak, abyste hleděli do obou tváří a viděli levou ruku ženinu. Jaká mnohost tvarů, jaká však také harmonie, jednota. Toť gotický oltář s množstvím postav a ornamentů a všecko slouží jednomu Bohu. A s předu a s každého bodu na levé straně pozorováno, je sousoší to takovým oltářem.

To co jsem napsal, jest jen zlomkem dojmů, jimiž na mne působí dílo Bílkovo. Každý nový pohled na práce Bílkovy je pro mne výpravou za novými objevy a ani jediná výprava není marnou.

Děje se mi totéž co u Smetany. Také výpravy do ducha Smetanova jsou stále bohatší; čím dále jasněji vidím, že objevům nemůže býti nikdy konce. A co „Slepci“ u Bílka, je mi „Má vlast“ u Smetany. Zde opravdu přestávají už i slova té nejkrásnější mateřštiny na světě a ta je česká. Jsem u vytržení, kdykoli pomyslím, jak tito geniové vyčerpali z české duše vše, co je

v ní nejhlubšího. Oba v ní našli českého Boha. Je to pravý opak německého boha. Je to Bůh-Láska. Láska i k nepřátelům. Bílek i Smetana říkají: Bůh český je Bůh Kristův.

Dru. JANU ŠAMALÍKOVI

Drahý příteli,

právě jsem dostal Vaši práci o Bílkovi a přečetl jsem ji naráz. Řekl Spasitel: Nebudete-li jako maličtí, nevejdete do království nebeského. Jak mnoho je ve Vás mládí! To je dobré a tím lepší, že takových není mnoho.

Budeme spolu ještě mnoho mluviti, teprve začneme spolu mluviti: Prací. Bude te radostné. Vy už víte, že jsem starším, než se mnohým jevím . . . To jen tak. — Něco už jsme spolu vykonali: že jsem byl letos na Hromice v Brně a u Vás — viděl jsem, o čem jsem před tím nevěděl a čeho jsem ani netušil. Viděl jsem. A toto vidění mé bylo zrnkem, které roztrhuje svou slupku a chce vzklíčiti.

Slova jsou jako čtyřspřež čtyř větrových stran. Bič jsem zahodil. Dobrá uzda, dobré opratě, toť nade vše. Říkám to sobě. Řekne-li se „šlépěje“, není to stojatá voda. Jdeme. Krok je nade vše. Mezitím může se i mluvit. Muž se neřídí politikou, nýbrž politika mužem. A muž táže se Pravdy: nejsem ještě dosti nahý a ještě dosti krvácející a zmodřinovaný a poplivaný?

Bude-li nám Bůh milostivý, půjdeme dál a budeme hovořiti o Bílkovi, o Březinovi: o práci a o Pravdě. Potom snad nebudeme už jen dva, ale já jsem umění Bílkovu ještě mnoho dlužen, ba všecko. Tehdy, když jsem o něm

mluvil a psal, ještě jsem neuměl mluvit, protože jsem neuměl mlčet.

Čeká nás veliká a radostná práce, drahý příteli. Jen co ještě dobojuji jeden boj, jestli v něm nevykrvácím. Ale i když v něm zahynu: cesta je ukázána a každá šlépěj klíčí a vyživí jednu rodinu . . .

Vaše důvěra ke mně jest hodna darův, ale poněvadž jsem nahý a ubitý, jest na Bohu, aby Vás nenechal bez odměny.

Pravíte o Bílkově „Kristu": *Z tohoto mrtvého těla odešel Bůh-člověk.*

Pravíte to správně, jestliže mluvíte sám k Sobě a k těm kteří Slovu rozumějí. Ale Bůh odnikud neodchází, člověk také odnikud neodchází; takže Vaše přestručná věta o Bílkově „Kristu" znamená:

Toto tělo jest živé!

Neříkám toho nadarmo, neboť v další řeči Své zdůrazňujete, že Bílek vytvořil „českého Boha", ale *tento* Bůh jest Bohem *práce,* Bohem, který *překonává* kletbu Adamovu, Bohem, který „se rouhá" t. j. který odsuzuje privileje a kastovnictví, který hlásá lásku a cenu duše proti hrubému násilí a proti vášním těla, Bohem, před nímž jsou všichni rovni, Bohem Dělníků, neboť odměňuje jenom ty, kteří pracovali na jeho vinici, Bohem, jenž dává Bohatce pohřbít v Pekle, Bohem, který „se neohlíží na osobu lidskou", Bohem, který bere v ochranu ženu cizoložnou a z téhož hříchu usvědčuje Farizeje,

kteří ji chtěli ukamenovati, Bohem, který dává život za ovce své a vodí je na pastvy nejtučnější, Bohem, který umírá jen jako člověk, ale pouze na tři dni a umíraje, koná zázraky v lidech a v přírodě...

„Ukřižovaný“ Bílkův — není Ukřižovaný Židův, Římanův a Germánův, neboť ti Ho ukřižovali, ti Ho zabili i jako Boha i jako člověka! Ale „Ukřižovaný“ Bílkův jest „Bohem českým“, to znamená: Bohem; Bohem Pravdy a té nelze zničiti — Bohem-*člověkem* a to znamená: *Vítězem!*

Dávno, dávno — už tenkrát, když v chýnovském lese, o hladu a v zimě a odsouzen a potupen, tesal Bílek svého „Ukřižovaného“, věděl jeho duch, vědělo jeho srdce a věděly především jeho ruce, že pracují za národ a pro národ, který má nejsvětější právo na své *sebeurčení!* Na svou neodvislost a samostatnost! Kristus Bílkův *není kopií...!* Kristus Bílkův jest Kristus Evangelií: jak komické, jak bezmocné jsou Stráže u Jeho „Hrobu“! Zapečetili kámen nad Jeho „Hrobem“ — zlatem premovaní pitomci!

Poznámka k tomuto dopisu. Abych však nezapomněl: neříkejme „český bůh“! Tím bychom vytvářeli a schvalovali „německého boha“, „francouzského boha“, „anglického boha“, „tureckého boha“ a jiné podobné modly. Konec konců jest nám přece věřiti a doufati, že mezi Angličany a Němci jsou špatní lidé zrovna takovou vzácností jako mezi námi; jinými slovy a dle mé vlastní zkušenosti, jsou na světě jenom tvorové dvojí a to: *lidé a dobytek* — v národě každém! Až dobudeme své svobody, na kterou máme lidské i božské právo, budeme i upřímnější. Velice dobře rozumím, příteli milý, proč říkáte „český Bůh“, ale o té věci bude

třeba říci mnohem více, nežli budeme mít právo mluviti *tak stručně*; F. X. Šalda řekl: „Národnost v umění“ a kdyby chtěl vysloviti myšlenky, které Vy vkládáte do toho „českého boha“, jistě by napsal: *„Bůh v národnosti“*! Snad i napíše, ale Vatikán to konečně *udělá.*

Ještě něco: nikdy nestavme Krista do jedné řady s Brámou, Budhou, Husem, Chelčickým, Mojžíšem, Luthrem a se žádným člověkem. „Nevezmeš jména *Božího* nadarmo!“ Kdyby mne některý Anděl nějakým zázrakem přesvědčil, že Kristus jest *jenom* člověkem: utopím se!

(Psáno někdy v únoru 1918) Jakub Deml

SVATÝ PAVEL A RAKOUSKO
ANEB
MUŇKA VLADISLAVSKÝ

Když jsem přijel nedávno z Prahy, měl jsem na stole noviny, dopisy, pár špinavých rakouských korun a také lístek:

TISKOPIS.
DRUCKSACHE.

Veledůstojný pán
Hochwürden Herr

....

....

Na razítku poštovním: Roth Lhotta nahoře; a dole: Červená Lhota.

Hledám podpis — není ho! Avšak latinským jazykem bylo natištěno, že „Kongregace Marianská Kněžská Brněnská“ (takhle asi psávají a se podpisují svobodní zednáři) „zve Mou Důstojnost“ na 28. XI. do Třebíče na duchovní občerstvení. Kdo pak by nepotřeboval něčeho takového? Jel jsem tedy. Bylo to v refektáři u kapucínů. Kvardián P. Ambrož Smékal jest členem Národního Výboru a mým spolužákem i, jak doufám, přítelem: Také důvod proč jsem jel.

Nejprve mluvil otec Jezuita, dle řeči spirituál brněnského alumnátu. Dle sv. Pavla poučoval nás, že máme poslouchati své nové, republikánské vlády, ji ctíti a pracovati pro ni a za ni se modlit a že jsme k tomu zavázáni ne pro strach, nýbrž *ve svědomí.* Mezi jiným pravil: „Vytýkalo se nám, že jsme ve vídeňských nebo v římských botách" (tu se posměšně usmál) „ale my nesmíme být *ani v pražských, ani v národních* botách!"

Také mluvil o církvích amerických, líče, jaká jest u nich náboženská snášenlivost a tedy svoboda, naproti tomu prý však *„naši lidi jsou — děti!"* Řekl to dvakrát; takové slovo našel tovaryš Ježíšův pro *český lid.* Ale *přes* tu tak vychvalovanou americkou „svobodu a snášenlivost náboženskou" podotkl *konejšivě,* že „u nás *to tak daleko nedojde,* aspoň ještě ne hned".

Potom byla modlitba, potom požehnání v kostele a potom šlo se zase do refektáře, nechápal jsem proč. Ale usednuv na své místo v tmavém koutě, vyrozuměl jsem, že nastává schůze jakési kněžské „Jednoty", předsedou že je, tuším, děkan Trávníček (nejsem zvyklý patřiti do slunce!) slovo bylo uděleno zase Jezuitovi — teprve teď obšírněji vykládal o té Americe a ku konci řeči prohlásil: „Ze všech stavů *jedině kněžský* jest ideální, všichni ostatní to dělají pro hmotný zisk!"

Nechápal jsem, jaké „to" a *proč* „to", až se chopil slova poslanec farář Tvarůžek z Vladislavy. Po všelijakém slohovém upejpání (to je on!) *řekl* tyto „katolicko-národní" a „křesťansko- sociální" poznatky a pravdy: „Buďme upřímni, vždyť jsme mezi sebou: výsledek

této války nás *sklamal!* Nezakrývejme si skutečnosti: stojíme na sopce! My, naše strana, byli jsme upřímně pro habsburskou dynastii, pro Rakousko a pro konfederaci a řekněme si to upřímně: jest neštěstím, že jsme se v této příčině sklamali! Ale co jsme mohli dělat? Naše politika, politika naší strany byla svědomitá a poctivá, my byli upřímně pro Rakousko, ale co jiného mohl dělat Dr. Hruban a my, nežli *mlčet* a chovati se passivně? Ale nebyla to nečinnost! My přece nemohli jsme dělat aktivní politiku v parlamentě vídeňském, neboť jsme tam byli v mizivé menšině a tak bychom byli svou politiku neprosadili a zbytečně bychom si byli škodili — proto jsme mlčeli. Dokud však Rakousko ještě bylo, nemohli jsme dělat jako Masaryk, Beneš a j. politiku aktivní za hranicemi, to by byla zrada na Rakousku — a dnes vidíme, jak bylo dobře, že jsme mlčeli!

To, že máme svobodu, že máme republiku, stalo se *docela náhodou;* jsem přesvědčen, že tento výsledek, toto vítězství překvapilo jak nás, tak Masaryka a všecky ostatní! Rakousko *nemusilo* prohrát! Vlastně také nevyhrál nikdo! Nevyhrála čtyřdohoda, nýbrž vyhrál — *hlad!* Co jsme měli dělati, když vojáci zahodili zbraně a šli domů? *Ale ještě není všem dním konec!* Pamatujme si, že kolem dokola jest naše republika obklopena lidem tak *inteligentním a bohatým,* jako jsou Němci. *Ať* jsou tito Němci v našem státě českém, *či mimo něj:* ti si nedají poroučet. Vyhlídky jsou tedy velice špatné: nezapomínejme, že náš stát *nemá přirozených* hranic, že *to tak tedy nemusí zůstat!* Rakousko povstalo *přirozeným*

vývojem a takový útvar nemůže se jen tak zničiti: jsem přesvědčen, že *Rakousko bude obnoveno,* i když ne pod tím jménem, tedy pod jiným *a my musíme o to pracovat!"*

P. Tvarůžek vyzýval shromážděné kněze, aby si mezi laiky vyhlédli za tím účelem důvěrníky, ale *„docela spolehlivé"*, ti aby byli do práce zasvěceni a aby za tím účelem byly pořádány častější (aspoň prý jednou za týden) důvěrné schůze a ještě několikrát upozorňoval, že tato práce jeho, t. j. Tvarůžkovy strany musí býti tichá, *zatím* zcela *tichá* ... Také si povzdychl zcela upřímně, že císař Rakouský byl jediným panovníkem katolickým a že *nezaslouží* takového osudu a také pravil P. Tvarůžek, že toho „Mariánského sloupu" se musí *politicky využitkovat* a lid poučovat, aby „nám všecko nepřeběhlo k *nepřátelům*, mezi *vlky:* k agrárníkům, socialistům nebo do státoprávní demokracie." Více jsem neslyšel, poněvadž jsem utekl, abych nevešel v pokušení dvaceti facek.

29. XI. 1918 Jakub Deml

ÚVOD K „ČEMUSI“

Nemáme tolik peněz, abychom si mohli svá setkání instalovat po způsobu knížat a keťasů. Jsme tedy na tom lépe: setkáváme se dle zákona, jemuž někteří správně říkají „slepá náhoda“ a my Prozřetelnost, ať nedím hlad a žízeň, slovem: Potřeba. Zrovna tak měníme svá sídla, což podotýkám, abych byl důkladnějším a aby se vědělo, že se můžeme také stěhovat.

Mám být ještě důkladnějším?

V prosinci roku minulého tolik jsem toužil po Čeňku Vořechovi, ale neznal jsem jeho adresy, ba lekal jsem se, že ho tak brzo neuvidím, poněvadž trámy a trosky Rakouska zatarasily kdekterou cestu. Byl jsem toliko jist, že Čeněk neumřel, neboť jsem ho miloval. Takto dýchám a žiji za několik lidí, snad i za víc, a jen proto ještě i sám žiji. Čeněk byl někde pod Sarajevem. Mluvím dle mapy. Ale Čeněk přišel, kdy jsem se ho nejméně nadál a kdy ho bylo nejvíce potřeba: třetí neděli adventní. Neříkám: „Kdy jsem ho nejvíce potřeboval“, nýbrž: „kdy ho bylo nejvíce potřeba“. Nejsemť na světě sám. Šel jsem tehdy z Náměště, odpoledne, po jakési včelařské schůzi. Někdy je dobrá každá záminka a jakákoliv schůze, jen když člověk není sám. Čeněk mi šel naproti se svou paní!

Někdy nelze psát. Oči jsou víc a hlas je víc. Čeněk je stavitelem; proto mne zastavil.

Rudolfa Suchého potkal jsem také „slepou náhodou“.

Ale — přeskočme, jak se sluší a patří, mnoho jiných věcí. Už je i známo, že náležím k oněm spisovatelům, kteří mohou pracovati jenom ve své vlastní domácnosti. To je také to jediné, čím lze dostatečně omluviti moji dosavadní a bohdá už trvalou nečinnost.

Tu třetí neděli adventní přijeli za mnou v noci také jiní dva přátelé: František Bílek a paní Pavla Kytlicová. Bylo tehdy všude bláta, že to bylo pro člověka mé povahy a hodnoty docela krásné a pro nás všecky tak komické, že jsme se ani nezdržovali smíchu.

Pamatuji se ještě, že 19. prosince téhož roku zemřel můj sedmasedmdesátiletý otec, také Jakub, brzo na to přijel mi z Hořických lomů do Jinošova pískovcový kámen (sedmnáct metráků těžký), z něhož přítel Bílek vytesá na jaře náhrobek mé sestře Matyldě. Na Štědrý den téhož roku už jsem byl odstěhován do Tasova.

Za měsíc na to, to jest letos prvního února jsme s paní Vořechovou časně povstali — já totiž nešel vůbec spát, zaměstnávaje bratra poštmistra růžovými plány o Slovensku a paní Vořechovou ty dvě hodiny zaměstnával prý poštmistrův pes, kterého prý marně po dobrém i nedobrém, přemýšlením i vyhazováním vzdělávala k mlčení, a za prvního kuropění pod hvězdami předhromničními unášely nás saně na stanici do Budišova.

V Brně odskočila paní Marie do šatny, aby tam na těch několik hodin nechala ty dva naše balíky a já na ni

venku čekal drže před sebou veliký a poštmistrem obedněný rám, na němž bylo napjato malířské plátno; ten sedmý pád je zúmyslně dvojsmyslný, neboť již ve vlaku, snadno si nepovšimnuv mé důstojnosti, řekl mi budišovský konduktér: „To si sem měli vzít s sebou ještě almaru, pantáto!“ A řekl to hlasem ledabyle rozkročeným.

A jak tak v Brně před tou nádražní šatnou stojím, přichází ke mně Jaroslav Durych. Neviděli jsme se už mnoho let! Čirá náhoda, že ano? „Odkud jedete?“ ptám se. „Byl jsem u pana Březiny“, povídá tiše. Hlas Jaroslava Durycha připomíná mi vosu: ani se nezvedá, ani nepadá. Ale vosu, která jakoby byla zaměstnána jedině tím, že se nevidí a necítí být ohrožena: nějak podobně bzučí také kulky z vojenských pušek: nevěděl bych toho, ale před dvaceti lety zakusil jsem toho zvuku za Brnem nad vojenskou střelnicí. Není snad třeba, abych dokazoval, že mám vosy rád, jsouť malířsky i sochařsky krásné a jako já smrtelně nenavidí mouchu domácí: jistě také ne pro její škodlivost, nýbrž pro její mnohost. Slovem: vosa je umělec a kdyby vážila třicet kilogramů, byla by nám podobnější.

Čtvrtého února ubíral jsem se z města Olomouce k nádraží, právě po onom mostě, s něhož se mi chtělo někdy v červenci 1913 skočit do řeky a jistě ne proto, abych se vykoupal: když tu před sebou spatřím pána a paní. „Pane Durychu!“ Byl to on. „Kam jedete?“ ptají se. Vysvětlil jsem jim, že jdu do Brna zabít jednu rakouskou ropuchu. „Dnes už beztoho bude na to tma,

zůstaňte u nás do rána!“ A tak jsem zůstal v Přerově a nelituji toho. Ani ty, čtenáři, toho nelituj, neboť nebýti tohoto mého noclehu, nečetl bys dnes ani o „Cikánčině smrti“, ani o Zasvěcení.

Ti, kteří se potřebují, jsou si jako všudypřítomni. Řekněte mi, jestli to není pravda?

Jakub Deml

Ve Štemberku 10. února 1919

Marie Vořechová: Podobizna sl. Anešky Rybníčkové

JAROSLAV DURYCH

PŘEHLED ČEHOSI

Dnes 14. března.

Včera v 5 hodin odpoledne jsem dostal list od p. St. K. Neumanna. Kvituje příjem mé prosy, ale žádá naléhavě o „pravou povídku".

Uvážil jsem důvody proti. Předně: nemám žádné povídky, nemohu si na žádnou vzpomenout, žádné vymyslit. Za druhé: všecku mou energii vyčerpává práce jiná, která se mi zdá důležitější než psaní povídek. Za třetí: jest to věc nevděčná, neboť úspěch dobré povídky nestojí za zlost, která jest spojena s jejím vypracováním.

Důvody pro. Předně vlastní ješitnost, abych se přesvědčil, že mohu i za nejnepříznivějších poměrů vysoukat ze sebe povídku, chci-li. Napsal jsem totiž kdysi jakousi náhodou „Tři dukáty" a od té doby mně nikdy nic rovnocenného nenapadlo, ač jsem obléhán lidmi, kteří po mně podobných věcí žádají. Za druhé jest dobře jednou za čas se pocvičit a prováděti drésuru, abych neupadl ve ztrnulost.

Řekl jsem si tedy, že se pokusím bráti tam, kde ničeho není, na vzdor přísloví. A hned jsem uvažoval. Chtějí ode mne povídku à la „Tři dukáty", nebo třeba i lepší. Povídku, která má začátek, prostředek i opravdový konec, který je nejtěžší a nejdůležitější. Klassická

povídka musí míti málo osob, pokud možno nenápadných, tedy žádné krále, šlechtice, raubíře, blázny, mystiky a podobné. Osoby musí býti nenápadné, musí více jednati než mluviti, pokud možno na jednom místě, a děj nesmí trvati déle než několik málo měsíců. Osoby musí míti určitou tendenci; ke klassické povídce patří ovšem nezbytně milostná zápletka.

Zatím jsem tedy našel jen tendenci: zápas mužského a ženského plemene o moc, které se nabývá dítětem. Representanty buďtež osoby obou rodů, muž a dívka, vyspělé a dokonalé. Konflikt nastane tím, že oba si o sobě myslí totéž. Požadavkem klassického umění jest, aby konec byl šťastný, poněvadž spáchati konec nešťastný nevyžaduje přílišné fantasie.

Figurou krásy tedy jest dívka, ovšem mladá; tato dívka jest subjektem úsilné snahy a práce, poněvadž kdyby neměla co dělat, byla by již pro svou dráždivou krásu, jen porcelánovou loutkou nebo modrou punčochou; aby měla tedy normální příčinu k práci, jest chuda, poněvadž práce a snaha dívky zámožné zřídka mívá normální oprávnění. Krása této dívky přechází i do její práce a tudíž i její tělesná krása i její práce jsou podnětem, krisí i rozuzlením konfliktu.

Jejím protějškem jest muž, ovšem že mladý a intellektuální; jako takový není sice bohat, ale také ne chud. Má značné sebevědomí, má i právo na některá paradoxa.

Obadva typy cítí mezi sebou silnou přehradu, které nechtějí pobořiti; cítí proti sobě rodovou nenávist;

nejsou slepi a jeden vidí a chtěj nechtěj uznává přednosti druhého, ale právě nutnost těchto ústupků ještě více jejich rodovou nenávist zvětšuje. Rodová nenávist však vrcholí tam, kde se také láme, totiž u dítěte. Toto vědomí o nutnosti nenáviděného kompromissu stane se jejich životní krisí a zároveň krisí konfliktu.

Vidina dítěte dodává vzácného smyslu dívčině kráse; dodává naději muži, jenž se stále namáhá, aby vytvářel lepší a lepší díla.

Dívka ho ignoruje; strojí se, krášlí se a prohlíží se v zrcadle, dávajíc mu na jevo, že jí tak velí pouze zákon ženství a že jí ani ve snu nenapadne, aby se chtěla jemu líbit. On se snaží dokázati převahu ve slovech a v práci a dává si záležet, aby u něho neviděla méně lhostejnosti či nepřátelství, než kolik jí chtěl ukázati. To jsem tedy uvážil včera a dále jsem se nemohl dostati.

Dnes ráno jsem viděl svou dívku v jakémsi východočeském městě, snad v Opočně nebo v Dobrušce či v Novém Městě nad Metují. Přimyslil jsem si stafáž opočenského zámku a maloměstské prostředí a uvážil jsem, že bude dobře učiniti dívku dvojnásob chudou, tím, že pochází z panské úřednické rodiny, otec zemřel, matka má nepatrnou pensi a s velikou námahou se snaží zastírati úpadek. Dívka o tom ví, ale netrápí ji to a vesele hledá práci. Zatím vydělává všelijak, na zapřenou, různými ručními pracemi. Ale obchodní školy bývají leckdes, i v menších městech. Pochopila, že jest lépe psáti v kanceláři než kaziti oči ručními pracemi a byla v čas tak prozíravá, že obchodní školu

absolvovala. Mohla by dostati místo na panství, kde byl dříve úředníkem její otec, ale poněvadž by to bylo místo jen velice podřízené a šetřila matčinu hrdost, čekala, až si ji jakýsi starý příbuzný pozve do své tovární kanceláře v nějakém velmi ošklivém a velmi vzdáleném městě. Poněvadž jest dosti střízliva, nečiní si smělých snů a její fantasie končí u samostatného niťařského obchodu prostřední výnosnosti. Ale její střízlivost neprýští z duševní nudy nebo zakrnělosti, nýbrž z upřímné lásky k životu a z harmonie jejího mládí, krásy a chudoby.

Odpoledne jsem uvažoval o svém mladém pánu. Jak by se mohl dostati do tohoto města jinak než jako host, jako noclehář, jako cestující, nebo tak nějak! Jest třeba, aby styky jejich i v jejich nepřátelství byly co nejužší. Proto nechť jest u nich bytem! Nikoliv úředník, učitel nebo osoba, která má úřad spojený se stálým sídlem, nýbrž člověk, který se náhle objeví, pobude a pak zase se musí propadnouti. To jsou cestovatelé, badatelé, členové různých komisí, agenti, letní hosté, geometři, vojáci a podnikatelé staveb, poněvadž jeho intellekt má míti v této hře značný význam, nechť jest tedy stavitelem a hřešmež trochu s uměleckými choutkami. Vždyť konečně umělec není už žádná tak zvláštní rarita, jest jich tolik, že jeho figura nemusí dnes překvapovati už ani v klassické povídce. Vždyť i já sám se k nim tak napolo počítám, což jest znamení, že už jich jistě může býti mnoho. Aby však jeho umělectví neuráželo, přičiním se, dusit je, jak jen možno.

Aby měl tedy ve městě co dělat a aby ta práce byla zajímavá, dopusťme, že staví v zámeckém parku nebo v oboře gloriet nebo belveder; ale možná, že si to rozmyslím, a že to budou konírny nebo kravín. Možná, že má na stole všelijaké kresby a plány, snad mu dívka do nich i nakoukne, snad to třeba i zpozoruje a on pak to s všelijakou ironií komentuje; nebo jest možno, že středem města vede říšská silnice a že se chodí na procházku jen dvěma jejími směry, takže se lehce stane, že se někdy na nějaké praobyčejné procházce spolu setkají a chtěj nechtěj musí jíti spolu domů, při čemž ze slušnosti spolu mluví, třebas nikoli s obzvláštní laskavostí.

To, že ho matka přijala do bytu, jest první ranou pro dívku, která v tomto pokoji čítávala, pracovala a cítila se v trochu lepších poměrech. Časem se o tom dověděl, ale soudil, že by si to mohla všelijak vykládat, kdyby jí pokoj na dobu své nepřítomnosti přenechal.

A nesla-li mu tam něco, mluvívali spolu sice, třebas i s půvabem, ale tento půvab byl jen dobře volenou formou stále rostoucího nepřátelství.

Poněvadž se tedy konec konců vezmou, jest třeba, aby se od začátku až do konce snažili to znemožniti.

Náhoda jim musí pomáhati. Už to, že byl přijat do bytu, dívku mrzí, také to nezakrývá, ač při tom dbá dobrých zvyklostí; pak ji mrzí, že v jeho pokoji jest velké zrcadlo, před kterým se strojila a které nemohou jinde umístiti. Poněvadž jí neujde, že se mu líbí, používá toho k tomu, aby se ještě lépe strojila a při tom ukazovala

svou lhostejnost; poněvadž vidí, že on lépe žije, chlubí se svou chudobou, svým lepším právem na radost a svou vůlí k střízlivé denní práci a k prostému výdělku. Když někdy slyší o jeho plánech stavitelských, staví mu na posměch před oči své naděje v závod niťařský a punčochářský. Když nadejde chvíle, která jest slavnostním okamžikem její krásy, kdy jí totiž matka zkouší před zrcadlem první plesové šaty, stane se, že jí matka právě upravovala kokardu hedvábného podvazku, když mladý pán vstoupil; její odmítavá lhostejnost dostoupí v tom okamžiku té bezohlednosti, že ho ani neuzná za hodna, aby k vůli němu upadla do rozpaků.

Vhodným pozadím jest podzim; v té době jsou taneční hodiny a přípravy k plesům; jsou pěkné procházky, dým ohníčků, ocún a plné škály lesních i nebeských barev, na procházce lze dobře mluvit, odbočovati do filosofie a paradoks, snažiti se o účin a pozorovati, kdo s koho. Každý se snaží, aby ho druhý lépe poznal a to za tím účelem, aby se ho střehl. Oba ovládají ironii a mají zálibu v tom, že rozvíjejí nejsubtilnější myšlenku, aby ji zakončili nejsměšnější všedností. Ona mívá sny a má doma snář, uměleckou a věšteckou knihu, a říká, že musí tohoto pokladu využíti.

On ji jednou pozve, aby se šla podívat na jeho stavbu. Mluví o stavbách kostelů a domů, o žebrech klenby a o žebrech muže. Muž má 24 žeber a někdy i více. 24 žen lze udělati z žeber jednoho muže a stavitel, který staví chrám, zaklíná krásu žeber klenby tak, aby se sice chlubila krásou, ale aby se nikdy ne-

proměnila v ženu. On dává svá žebra svým klenbám; mrzí ho, že to vše patří tomu, kdo to koupí, a místu, kde jest to postaveno. Škoda, že ty věci nemohou choditi, že jsou přivázány! On zatím nemůže tvořiti něco jiného, živějšího, poněvadž pomyslí-li na to, že by se musil ponořiti do živlu ženství, má dosti. Totéž si myslí ona a tím vzniká sympatie k vůli nepřátelství.

K večeru jsem uvažoval, že tedy oba se musí dráždit tak dlouho, až dojde k vypovězení války. Požadavkem klassické povídky jest, aby zvítězil muž. Kdyby však zvítězil hmotný pud, bylo by to vítězství ženy.

I rozhodl jsem se pro paradox v tom smyslu, že v boji lásky neprohraje a nevyhraje jediné ten, kdo se ho neúčastní; ale pakli se ho dva lidé účastní, vyhraje jen ten, kdo se dobrovolně a po dobrém uvážení včas vzdá své převahy.

Toto rozuzlení se musí státi rychle, neočekávaně a v nějakém rozhodném okamžiku: tedy před odjezdem.

Dívka, aby toto rozhodnutí učinila tím více nepravděpodobným, vyláká štěstěně několik stovek v podobě výhry v loterii a strýcova pozvání, aby přijala u něho místo, nyní už jisté. Raduje se a vidí již ve svém budoucím krámku nitě a punčochy, začež pak mladý pán gratuluje jí k úspěchu jakožto krásné punčochářce.

Večer mně tedy napadlo, že mladý pán jel do Prahy a ptal se jí před odjezdem, co jí má z Prahy přivézti. Řekne mu, že jest chuda, že pro ni Praha není, že si může dovoliti leda jednou za pět let viděti Prahu, ale aby se *za ni* podíval na Prahu a pak jí o ní vyprávěl.

V těchto slovech jest její nejvyšší trumf; mladý pán, když to slyší, rozhodne se rozetnouti uzel. Rozhodne se, že odjede a už se nevrátí. Zve ji bez udání důvodu, aby jela do Prahy s ním.

Ona mluví o svém rodišti a o zámku jako o obrázku na starém talířku, o nudném, ošklivém městě, kam má k strýcovi jeti, o nevhodnosti jízdy do Prahy.

Aby tento den byl tím kritičtější, budiž dopuštěno, že to byl její svátek. Hledám jméno v kalendáři Národních Listů. Nalézám jméno Jitka, 5. prosince, tedy asi v potřebné době. Toto jméno jest více než výtečné, jest v něm velice a velice mnoho krásy.

V době noční jsem uvážil toto: poněvadž budeš psáti povídku, která nepřijde inspirací, nýbrž pouhým úsilím intellektu, spekulativní synthesou, budeš psáti ihned současně s myšlenkovým vývojem její pragmatické dějiny, asi jako Richard Weiner ve své „Prázdné židli“, nebo ještě exaktněji, a povídka sama bude jen vložkou v celé té historii. Budeš to psáti s nehoráznou upřímností, aby čtenáři (a píšeš to i pro čtenáře) věděli, jaká filistrovství musíš spáchati, chceš-li se vzmoci na kloudnou povídku. Ale dáš-li jim to čísti, snad se nad tebou smilují a budeš míti od povídkaření na dlouhý čas pokoj. Doufej aspoň. Povídka jest vlastně drama ve třech dějstvích a ještě mnohem nesnadnější. V dramatu lze mnoho odhovořit a technika dialogu jest dneska dosti snadná; ale v povídce se musí všecko hovoření nahradit dějem. Místo slov činy a slova jen ta nejnutnější. Povídka musí míti děj jako tlustý román

a musí býti při tom krátká. Četl jsem nedávno Čechovovy drobné povídky, většinou nálady s jednoduchým dějem. Ale moji čtenáři chtějí „Tři dukáty", kde toho jest semleto pro celovečerní film. Krátkých črt bych mohl spáchati na veletucty, stačí pohlédnouti na koště, na domobrance nebo na nepořádek na stole, podrážditi trochu intuici a již lze se spouštěti jako pavouk po vlákně povídkové nálady, která může míti i místa „krásně vypracovaná", ale klassická povídka stojí věru velmi mnoho zlosti. Nesmí končiti v prázdnu a ty široké obzory, které se v ní otevrou, musí se ku konci uzavříti a likvidovati a čtenář to přečte a kozla ví, že to dá tolik práce jako vystavěti chalupu se třemi světnicemi. Mrzuté jest, že se nyní zabývám pokrývačskou a klempířskou prací na strmé střeše své kathedrály „Na horách", kde mám ještě stále dosti práce, a nyní mám stavěti lidem baráky; ale konec konců jest to pravděpodobně také užitečná a nutná práce, tudíž vzal to čert, jen mějž redaktor trpělivost a nedomnívejž se, že se barák slepí tak brzy, jako slepičí posada.

Po této rozšafné úvaze mne ještě napadlo, že mladý pán dá pak při své kapitulaci staré paní svůj prsten s prosbou, aby ho odevzdala Jitce se slovy, že zvítězí ten, kdo se vzdá. Jitka jest při tom. Stará paní jest pouze parlamentářem. A při odchodu nechť užije slov velice něžných, nenadále a neobvykle něžných a v těchto slovech budiž dáno všecko zadostučinění kráse a lásce, proti které se tu reptalo. Bude to sice přirozené, ale na srdce čtenářů to bude působit velice dojímavě,

budou mručet spokojeností, a ty, autore, budeš se stydlivě usmívat. Ale teď se ještě nesměj!

Začne to tedy tím, že stará paní sdělí s Jitkou, že přijala pána do bytu, a ta přednese svou slavnostní deklaraci.

A ještě dnes něco —

(už je po půlnoci, tedy 15. března) —

Titul ještě nevím. Jakub Deml píše ve Šlépějích o celých processích titulů a já už třetí (ano, nyní třetí den) chodím bez titulu. (A já s titulem? Poznámka Jakuba Demla.) Mám o ně nouzi. Když najdu nějaký, ihned ho chytnu, držím a už nevybírám, nemaje z čeho. Poněvadž až budu věděti titul, už nebudu míti kdy, abych pokračoval v tomto filistrovství, ale sednu a napíšu povídku jedním dechem. Dnes (ano dnes až se vyspím), jedu do Přerova a než se vrátím, snad mě nějaký titul napadne.

15. března mě ještě napadlo, aby mosty byly spáleny, že bude dobře, spatří-li Jitku majitel panství a zvýší-li pak její matce z takových či onakých důvodů pensi až do Jitčiny svatby. Cestou domů jsem si nevymyslil ničeho. Také následující den byl jalový. 17. března večer při návratu jsem si vzpomněl na litterae dimissoriales z práva církevního a pouhá associace vzbudila nápad, že tito obadva lidé si je také zaručí před hrozící úmluvou.

18. března mě napadl název „Souboj", ale nic více.

Dnes 19. března uvažuji o obyčejných příčinách a záminkách souboje a o jeho pravidlech.

I začínám tedy psáti (19. března 9 hod. 50 min. večer).

JAROSLAV DURYCH

VZNIK „CIKÁNČINY SMRTI“

K napsání „Cikánčiny smrti“ byl jsem donucen morálně. Vyšel jsem totiž od poesie, proti které jsem se ve svém mládí těžce prohřešoval a vida spoustu nesnází, které se mi kupily v cestu, a chtěje býti aspoň částečně poctivým ve vyjadřování svých poznatků a řešení, uchýlil jsem se k prose. Ale z mých pros přece jest zřejmo, že to není pravý můj odbor, a byl to pan Otokar Březina, který mne stále upozorňoval na mou povinnost. Mezitím se moje úkoly komplikovaly a ukázalo se, že i s prosou mám mnoho společného, ale můj dluh poesii zůstal a tlačil mě jako můra. Myšlenkou na to zabýval jsem se častěji, ale vždy jsem jí utíkal, z nestatečnosti a pohodlnosti. Podklady prací „Jarmark života“ a „Na horách“ byly mi příliš monumentální, než abych se s nimi odvážil na moře slov vázaných. Proto jsem hledal themata rozsahu menšího a cíle dostupnější.

Přestav býti básníkem, ztratil jsem, asi kolem svého dvacátého roku, i intellektualní spojitost s rýmem i chápavost pro psychické momenty, které jako fermenty podporují básnickou tvorbu. Moje myšlení se dělo prosou, ať si sebe více překypovala obrazy. Jediným živlem, který ve mně dovedl křísiti z posledních doutnajících uhlíků energii básnickou, byly ty sluchové dojmy z pří-

rody, které se vyznačovaly jednotvárným a nepřetržitým rytmem: šumění stromů a vody, nárazy větru, ptačí zpěv. Pak analogické dojmy zrakové: Nepřehledné řady stromů ve starých lesích, řady oblaků, řady horských vrcholků. Tyto věci působily na mě pouze svou mnohostí a svým opakováním, ať již pravidelným, nebo nepravidelným. Byl-li jsem mezi těmito věcmi sám, zapomněv na svět a zapomenut od světa, podléhal jsem jejich nekonečnému rytmu. Tyto věci by ovšem nikdy nebyly daly vzniknouti básni. To, co z nich pojala a utvořila moje obrazotvornost, bylo zase majetkem prosy. V básnickém směru působily na mne tyto věci pouze svým rytmem, mocným, nezapomenutelným a dotěrným. Odpozoroval jsem, že tento rytmus není ztrnulým, že má své úlisnosti a takřka nadsmyslnou naivitu, která mnohdy překvapuje a vzrušuje svou úchvatnou jemností. Také pěší chození přinášelo podobné popudy. Tisíceré, zdánlivě automatické kroky po silnicích, březích a lesních stezkách, neustále připomínají živý, nevyhladitelný a neúprosný rytmus. Tak jsem se stal, ne-li zajatcem, tož aspoň neklidným dlužníkem tohoto rytmu. Poněvadž ve městě a ve společnosti tyto vnější popudy zanikaly, ale vědomí dlužnictví zůstávalo, vracíval jsem se na tato místa, chtěje slyšeti i něco více než pouhý rytmus a jeho příkrasy. Ale zisk byl nevalný. Byl tu nepříjemný rozkol, který se měl řešiti vnitřně a nikoliv zevně a který by byl musil skončiti bouráním nově postaveného domu a novou stavbou, k čemuž nebylo odvahy.

A nyní budu líčiti pragmaticky. O prázdninách roku 1907. jsem šel z Příbrami přes Valdek a Hořovice na Zbirov a odtud přes Svatou Dobrotivou zpět. Mezi Zbirovem a Svatou Dobrotivou jsem zbloudil v lesích. V těchto lesích jest více dřevěných, polorozpadlých křížů, zdobených suchými věnci. Na některých jsou tabulky, hlásající, kdy a kdo zde byl úkladně zavražděn. Blízko jednoho takového kříže potkal jsem dvě děvčata, nesoucí nůše s klestím, které na otázku, kudy vede cesta, neodpověděly, ale plaše utekly. Byl parný, dusný den, žízeň bylo možno utišiti jen u lesních potoků a jen na chvíli. Cestou jsem si vzpomínal na mnohé loupežné a záletnické historky, které se týkaly míst, kolem nichž jsem šel. Zvláštním dojmem působil také na mě vnitřek kostela ve Svaté Dobrotivé; byl to ovšem dojem nahodilý, způsobený odpoledním sluncem a únavou. Zde, v těch rozlehlých, starých lesích, snadno se vnucovaly vzpomínky a představy starých časů a starého života, ať již správné, nebo nesprávné. Zisk z této cesty byl tento: představa lesa, prastarého a ještě divočejšího a pustšího než tento les ve skutečnosti jest, se starým křížem u cesty, kde se stala vražda, ukrutná a nevysvětlitelná, představa vesnické, bosonohé dívky, vyděšené a při tom dráždivě krásné, představa bezmocnosti proti hrozné a náhlé smrti uprostřed divé lesní poušti. To byl tedy zisk, ale tento zisk nepřinesl žádného popudu tvůrčího a byl by sám o sobě zapadl.

Roku 1909. po jakési krisi jsem upadl v pathologický stav, v jehož jednom akutním záchvatu cítil jsem

potřebu aspoň na chvíli se ocitnouti v takové samotě, která by mi ničím nepřipomínala mé poměry. Byl to náhodou malý krčský les, kde jsem se ocitl v jakémsi údolí, ve kterém jsem nikoho nepotkal a byl jsem náhodou na takovém místě, že jsem viděl na obzoru kolem dokola jen lesní hřebeny a ničeho jiného. Byl jarní západ slunce a tenkráte mé oči byly ještě schopny viděti různé paprsky a barvy, kterých člověk po svém čtyřiadvacátém roce již nevnímá. Tenkráte jsem měl okamžik pathologické touhy, aby se tento malinký lesík prodloužil a rozestřel přes celý svět, přes všecky jeho díly i ostrovy v moři, aby zdivočel, sestárl, aby se stal věčným pralesem, ze kterého by nebylo východu, ani vysvobození. Jakkoliv tato myšlenka byla jen a jen pathologická, byla znamenitá tím, že přinesla první popud: vysloviti toto přání, vzniklé a živené abnormálním stavem. A od toho dne tyto dva momenty, jeden od Svaté Dobrotivé, druhý z krčského lesa, byly spolu vždy nerozlučně spojeny.

Pak jsem šel na vojnu do jižních Tyrol a docíliv jednou pětidenní dovolené, vydal jsem se samoten do skupiny adamellské. Tenkráte trvala ještě ta zmíněná krise a já ji promítal do toho, co jsem viděl; tu se stalo, že se opakovalo to, co se stalo v krčském lese: nabyl jsem určité představy a dostal jsem určitý podnět. Ale ihned jsem pozoroval, že tento dojem a tento podnět jest něčím naprosto neslučitelným s dojmy z lesů zbirovských a z lesa krčského, a že tyto dvě skupiny musí býti vypracovány zvláště. Ale thema zbirovské a krč-

ské bylo nyní silně zatlačeno a já se pak asi tři léta zabýval plánem díla jiného, které však zůstalo neprovedeno.

Ale pak jsem se vrátil a zase jsem konal různé cesty, na Třemšín, na Padrť, do Shořice, Spáleného Mýta, na Křivoklát, do okolí Dobříše, Mníšku, Kamýka, Berouna, na Šumavu, a stále jsem se setkával s dřevěným křížem, hlubokým, černým stínem smrků, s křivými větvemi borovic, s lesními síčemi, starými senníky, s únavou, žízní, rytmem nesčetných kroků a šuměním lesa.

Pak jsem kdysi, snad v nějakém feuilletonu, četl pojednání o zpracování tohoto thematu, jak totiž panna tuší uprostřed lesa blízkost smrti, načež přijede jezdec a zabije ji, v písni české, moravské a slovácké. Viděl jsem tedy, že tato myšlenka není nikterak nová, ale právě toto poznání podráždilo paradoksně mou ješitnost a učinilo mě tvrdohlavým.

Pak, jakoby náhodou, seznal jsem slovácké písně, a všímal jsem si jak jejich obsahu, tak i melodií. Některé písně, zvláště zbůjnické, byly mi tenkráte čímsi úplně novým.

Pak jsem se vrátil k Erbenovi a k Čelakovskému. Byla to reakce po studiu západních literatur. Od té doby se datuje moje neobmezená úcta k Erbenovi. Zároveň jsem pochopil cenu trocheje a český básnický živel naší půdy.

Tehdy jsem se pokoušel o několik písní, z nichž dva fragmenty jsou pojaty v dílo „Na horách". Ale to všecko nestačilo k vážné básnické práci. A tak se stalo, že

když jsem roku 1913. přišel do Vídně, začal jsem prosou psáti „Jarmark života“, ve kterém jsem pokračoval i v Krakově roku 1914., a pak roku 1915. v poli, nejprve v jižních Korutanech.

Tam jsem jel kdysi po delším čase opět na koni někam přes Birnbaum; cestou jsem slezl s koně; lehl jsem si do vřesu, kůň se pásl na růžových květech a kolem nás byly hory nad údolím dosti lesnatým a dosti krásným. A tu jsem přišel na čistě aranžerskou myšlenku, že by se dal „Jarmark života“ dějově spojiti s touto historií. Cikánka, která tančila na rynku pod věží, mohla docela dobře nalézti pak tragickou smrt v lese a jejím vrahem mohl býti ten, kterého pomohla vysvoboditi z věže. Tak bylo pomoženo rozuzlení celé historie prostou kombinací a zároveň byl podnícen můj zájem a chuť k této básni. Pravím tu nahou pravdu, beze všech příkras, třebas vím, že tím vzbudím nevoli. Ale chci ukázati, jak převládá v tvorbě chladná, bezohledná kalkulace a vůle nad citem a vášní, aspoň v tomto případě.

Pak jsem byl přeložen na východní frontu a pokračoval jsem v „Jarmarku života“ a to zajisté nikoliv v koženém křesle u kamen vyhřátých, nýbrž v poměrech dokonale škaredých. Poněvadž tam bylo velice nevlídno, rád jsem si vyjížděl koňmo do blízkého lesíka, který byl jediný v celém kraji, bohatém na močály, bláto a hnus. Lesík byl tehdá ještě zarostlý, byly tam statné duby a velice divoký podrost, černý bez, kaliny, trnky, střemchy, javory. Byl podzim a některé

keře měly všelijaké růžové bobule, jiné byly trnité, na jiných chrastily suché lusky. Uprostřed lesíka byl polorozpadlý včelín, jako čarodějnický pelech, někdy se ve tmě kolem mihla i srna, straky povykovaly na větvích. Kůň se ve tmě bál a stříhal ušima. Někdy jsme se dostali do takového roští, že kůň nemohl dále, i bylo nutno slézti a táhnouti ho za sebou, jakož i chrániti si oči před vypíchnutím. Jednou jsem pozval k této vyjížďce našeho kaplana a když jsem ho vlákal do tohoto roští a on musil slézti, lál velice pustě a dušoval se, že už se mnou nikdy nepojede. Domů jsme se vraceli v úplné tmě a husté mlze a jen záře svítivých raket nás zachránila před zblouděním. Jinak než koňmo nebylo možno se nikam dostat pro bezedné bláto. A tehdy jsem složil první tři sloky „Cikánčiny smrti", asi tak jednu denně. Za tři neděle jsme se dostali do zálohy do jedné rusínské dědiny a tam jsem se chystal pokračovati v práci. Mohu říci, že první sloka vznikla poměrně lehce, napřed v mysli, při chůzi okolo stolu, pak byla napsána. Obsah její jsem si sestavil a slova se seřadila jaksi sama. Snad proto, že jsem na tuto sloku myslil několik dní. Jízdy do lesíka nebyly příčinou této sloky, nýbrž jen provokujícím agentem. Druhá a třetí sloka daly práce více a bylo tu zapotřebí mnohem více spekulace a kombinace než obraznosti. Nyní v této dědině v chatě s podlahou upěchovanou, kde nám babka čerstvě vybílila zdi a ohromnou pec, kde na stěnách viselo asi sto rusínských ikon, používal jsem volného času k přecházení a k spekulaci. Čtvrtá sloka byla jen variací prvé,

nedala tedy mnoho práce, pak následovala pátá, která však byla potlačena, pak následující sloky až k odpovědi cikánčině, z nichž opět jedna byla potlačena. Ale pak nastala památná bitva 1. listopadu 1915., bylo nutno dědinu opustiti a vrátiti se ku předu do močálu, a pak jsme obývali truchlivou bednu, vsazenou do země a rozdělenou na několik přihrádek. V jedné z těchto přihrádek jsem bydlil s jinými důstojníky a byla to zároveň jídelna a přijímací pokoj našeho štábu. Ale vždy si člověk najde chvilku času a tak se stalo, že jsem tu ještě dopsal první odpověď cikánčinu, než jsem se vrátil zase k „Jarmarku" a pokračoval v něm až do poloviny prosince, kdy se přihodilo následující:

Plukovník dostal dovolenou na Vánoce a jeho zástupcem se stal podplukovník, který se k nám ihned přistěhoval. Hned druhého dne zjistil, že orientační tabulky v zákopech, spojovacích příkopech a v celém rayonu nejsou pěkné, povolal si zákopnického důstojníka a dal si nařezati mnohem více než jedno sto malých, velkých a prostředních desk. Pak v tak zvané předsíni zřídil truhlářskou dílnu, kde se celý den hoblovalo, poslal si do města pro bílou, černou, červenou a modrou barvu, pro exsikator a všelijaké malé, prostřední a velké štětce, udělal si seznam všech příkopů setnin, čet, krytů, velitelstev, bud, skladišť, latrin, cest, obvazišť atd., vyhrnul si rukávy a začal malovati nápisy na tabule v žádné jiné místnosti než v té, která byla jediným útočištěm nešťastného autora „Cikánčiny smrti" a jeho soudruhů. Tabule ležely na improvisovaném

stole, na stoličkách, na zemi, na našich lůžkách, pod lůžky, na peci, za pecí, opřeny o stůl i o dveře. Kuchař musil vždy dlouho čekati s jídlem, než se se stolu sklidilo, aby mohl nésti na stůl, nikdo z nás neměl ani místa, aby mohl napsati domů lístek, večer jsme nemohli jíti spat, poněvadž pan podplukovník i po večeři maloval a za celý svět si svou práci nechtěl vzíti do své přihrádky, aby mu nenačichla těmi všelijakými terpentiny. Hosté se musili obdivovati a chváliti a zároveň musili dávati pozor, aby se nepřilepili na některou z nesčetných, kolem rozestavených desk, aby si nezamazali pláště a nepoškodili malbu. A pan podplukovník maloval, maloval a funěl od rána do noci, mimo některou hodinu, kdy musil úředně přehlížeti oddíly nebo vyřizovati služební akta. A tu se stalo, že jsem jednoho rána svévolně a zbaběle opustil teplý úkryt i s jeho kočkami a myšmi a zběhl na nejbližší obvaziště, kam jsem odvlekl i svou skládací postel, jejímž jsem byl šťastným dočasným držitelem. Tam jsem se u kolegy asistenčního lékaře šťastně protáhl a ke štábu jsem docházel jenom na oběd a na večeře. Od té doby mě lákali zpět jako uprchlou kočku všelijakými dobrými věcmi, ale kdykoliv jsem si vzpomněl na barvy a desky, jímal mě vždy panický děs, který se nedal ničím přemoci. Na obvazišti sice také mi pršelo na stůl i na rukopis a vítr metal chatrným oknem vločky sněhu, ale to byl učiněný ráj proti lakýrnické dílně. Ale nálada pro věci v řeči vázané zmizela, já tam dokončil „Jarmark života“ a hned na to jsem začal „Na horách“, pak následovaly

věci, které nemají pro „Cikánčinu smrt“ významu, pročež o nich pomlčím, až přišel listopad roku 1916.

Koncem tohoto měsíce jsem totiž napsal už první kapitolu třetího dílu „Na horách“, když jsem náhle začal tušit, že dostanu záhy čtrnáctidenní dovolenou. Poněvadž jsem byl přece jen oslněn skvělým vnějším rouchem „Jarmarku života“, který krátce před tím vyšel, posedla mě myšlenka, že bych této čtrnáctidenní dovolené mohl využíti k vydání nějaké menší práce. A tu jsem vyhrabal z kufříku hotové sloky „Cikánčiny smrti“, uznal jsem, že by se to hodilo jako doslov k „Jarmarku života“, i stala se tato věc pro mne akutní. Vůle ku práci bylo dosti, ale intuice, nebo inspirace, či jak se to jmenuje, nechtěla přijíti. A já jsem chtěl věc provésti, i kdybych ji měl přes koleno zlomiti. Když jsem po jakési úvaze dospěl k tomu, že to po dobrém nepůjde, rozhodl jsem se pro násilí. Odhodlal jsem se psáti o překot, napíšu-li někde nějakou obludnost, nedám se odstrašiti, ale půjdu dále až ke konci. Četl jsem totiž krátce před tím v Kierkegaardovi jakýsi vtip, že básník si často pomáhá tak, že ze svých hloupých věcí odstraňuje špatnosti. A na to jsem se spolehl. Tak jsem napsal ve dvou dnech asi čtyřicet slok manýrou zcela školáckou a když jsem byl hotov, oddechl jsem si spokojen. Čísti jsem to najednou nechtěl, věděl jsem, že by se mi udělalo zle, ale měl jsem jakousi svéhlavou jistotu, že i z největší pitomosti se dá dle určitých disciplin udělati dobrá věc. Pak následovalo čtení a při tom byly některé sloky zcela zničeny

a ani stopy po nich v básni nezbylo. Z jiných byly zničeny dva i tři verše, jiné jsem docela přestavěl, takže se pak rýmy musily nahradit novými. Pak byly jednotlivé sloky přeřazeny na vhodnější místa, některé byly roztrženy a ze dvou slok třeba utvořena jedna, což zase mělo za následek nezbytnou výměnu rýmů. Když pak zbytek měl jakž takž podobu definitivní kostry, přikročeno k dílu jemnějšímu. Bylo stále ještě nutno na mnohých místech rýmu obětovati verš, ne-li dva verše, jinde se zase musil verši obětovati rým. Pak se musilo dbáti slovosledu a celkové plynnosti; konečně i toho bylo dosaženo a Cikánka byla skoro hotova.

Ale tím také končí komická část tohoto vypravování, veskrze pragmatického.

Připomínám, že jsem tou dobou obýval kryt, zrobený z tenkých kmenů bukových a hlíny, uprostřed lesa bukového, že byly dni mlhavé, někdy pršelo a sněžilo, k večeru přimrzávalo. Ve stropě, mezi bukovými kmeny se proháněly pitvorné, žebrácké lesní myši, které někdy slézaly dolů a obíhaly kolem lůžka. Někdy, jako vzácný host, proběhl krytem jakýsi bílý ichneumon, někdy zaťukal na okno, mimo vrabce, i jakýsi skvělý pták. Tenkráte jsem spotřeboval při své práci dosti petroleje a dosti dříví.

Když tedy byla Cikánka jaksi z hruba hotova, cítil jsem potřebu ji zušlechtiti. Napřed bylo třeba odstraniti kostrbatosti slovosledu, aby nikde nebylo násilí, a zároveň aby rytmus byl přirozený. To se dělo přesmykovaním slov nebo i výměnou slov. Pak jsem zkou-

šel jakost a oprávněnost rýmů a tušil jsem dosti podivně, že někde se rýmu použíti nesmí, poněvadž koliduje s rytmem; i bylo nutno třebas i dosti štěpný rým vyřaditi a nahraditi ho assonancí, což jest počínání zajisté dosti neobvyklé. Pak jsem pozoroval, že ustálený, pravidelný rytmus potřebuje hojně cesur a tu a tam nějaké vybočení přízvuku, poněvadž jednotvárný rytmus působí protivně. Ale když jsem to provedl, viděl jsem, že jsem cíle ani z daleka nedosáhl. Slova nechtěla podržovati přízvuk, který jim ukládala dosavadní prosodie, bránila se mu vzpupně a takřka si vynucovala přemístění přízvuků podle nějakých životnějších pravidel, než jaká má dnešní metrika. Tu jsem se rozpomínal na doby časomíry, která byla zbavena svých práv, i uvažoval jsem, není-li nutno užívati přízvuku slovního jen tam, kde se kryje s přízvukem časoměrným. I ukázalo se, že se tím přízvuk značně sesiluje, ale zároveň se objevily ještě jiné finessy. V časomíře jsou totiž slabiky přízvučné délkou a slabiky přízvučné polohou a mezi nimi jest veliký rozdíl. Začal jsem chápati, že lidské slovo jest věcí velmi živou, složitou a proměnlivou. Totéž slovo jest, použito na některém místě, přízvučno, na jiném bezpřízvučno, čili jest netoliko přízvuk slabičný, ale existuje také přízvuk slovní, veršový, obrazový, větný a slokový. Může býti třebas i celý osmislabičný verš bez přízvuku a může jiný takový verš míti i osm přízvuků. Ale nejen to: jedna slabika může míti i přízvuky dva, i tři, a tyto přízvuky tvoří tempo a dynamiku verše. A z toho zase plyne, že

verš může míti rytmiku složitou: předně obvyklou dnešní rytmiku kvalitativně přízvučnou; za druhé rytmiku časoměrnou podle slabik přirozeně dlouhých a krátkých; za třetí rytmiku časoměrnou podle slabik polohou dlouhých a krátkých; za čtvrté rytmiku větnou, podle logického a ideového významu základních i vedlejších slov, a za páté rytmiku kombinovanou. Pak jest možno několika nebo i všech těchto method použíti ve verši současně, a to buď tak, že se navzájem sesilují, nebo se seslabují, nebo se i ruší, podle potřeby. Každý tento rytmus má i své cesury a může míti také své libovolné schema. Je-li původní schema trochejské, mohou se ostatní rytmy pohybovati v daktylu, v jambu, nebo i ve verši volném; místy mohou všechny rytmy odpadnouti, takže verš pak není určen ničím jiným než počtem slabik a rýmem; pak zase mohou různé rytmy přibíhat, třebas jeden za druhým, a zase končit, jako ve fuze nebo v přesné schematické skladbě pro varhany. Posléze jsou ještě dovoleny pro každý jednotlivý rytmus zvláště i některé nepravidelnosti, které mají obraz zpestřiti. Řešení a zpracování těchto poznatků jest arci úloha ohromná, kterou jsem nemohl provésti, a co jsem v Cikánce provedl, to jest jen mdlým tušením všech těchto dosud nevyjasněných zákonů.

A když jsem pak, podrážděn stálými neúspěchy a stále novými záhadami, vstával od stolku a zaháněl odporně pištící myši, tancující ve stropě, nebo přecházel po upěchované hlíně, pále rychle cigaretu za cigaretou, a pak zase nevrle a přece vzdorně znova sedal ke stolu

a k výsměšnému papíru, když jsem pak uléhal a nemohl usnouti, poněvadž slova mých veršů mi trhala nervy všemi protivnostmi a ohavnostmi rytmiky, a při tom myši pištěly na stropě i za píckou, tak že jsem znova vstával a kouřil na zlost, přišel jsem k tomuto asi resumé, oděnému ve formu poněkud dogmatickou:

Lidská řeč není tak jednoduchou věcí, že by se dala nahraditi jediným rejstříkem „voce umana" ve varhanech. Naopak, nejsložitější varhany ji nemohou ani zdaleka nahraditi. Lidská řeč je orchestr nesčetných neznámých nástrojů. Pracovati lidskou řečí, to znamená, dokonale tento orchestr ovládati. K tomu jest zapotřebí dlouhého studia, jasných smyslů, zdravého, cvičeného mozku a veliké přičinlivosti. Není-li toho, pak orchestr hraje buď jen velice směšné věci, anebo nehraje vůbec. Dobrý hráč umí netoliko hráti, ale musí znáti i svůj nástroj, aby věděl, kde vzniká porucha. Proto jest nutno znáti i lidskou řeč a její zákony. Naše řeč má dvaatřicet hlásek a každá z těchto hlásek jest tajemným pokladem. Nutno je znáti všecky, od *a* až do *ž*. Hlásky ty se dělí v samohlásky, krátké a dlouhé, široké a úzké, pravé a nepravé, pak v dvouhlásky a souhlásky, tvrdé a měkké, pravé a nepravé. Každá hláska má ještě svou barvu a určitý stupeň tvrdosti. Každá může státi buď na začátku slova, nebo uprostřed, nebo na konci, při čemž působí na své sousedy a zároveň také podléhá jejich vlivu. I slova jako celky působí na slova sousední a tím vzniká kolorit slovní a kolorit větný. Množství kombinací jest nekonečné a jejich zákony dosud nejsou psány. Byl-li

dosud požadován toliko správný rytmus, správné cesury, štěpný rým, hladký tok slov bez hiátů a násilností, bylo toho požadováno velmi málo a zároveň bylo požadováno leccos nesprávného. Mnohdy může býti štěpný rým hrubou chybou, mnohdy jest hiat nevyhnutelně nutný, ba mnohdy i řada hiatů, právě jako v hudbě jsou nutny dissonance. Pak jest jednou z největších chyb, že lidská řeč není považována za soběstačnou a že se pokládá za text k melodii. Poněvadž řeč má nadbytek prostředků, jest to nelogické a protipřírodní, že se doplňuje hudbou, která se jí ani z daleka nemůže rovnati, poněvadž jest mnohem chudší. Báseň jest věc úplně uzavřená, která má svou vlastní instrumentaci, svoje tempo, dynamiku a řád. Toho všeho lze docíliti správným studiem a opatrným odměřováním. Prvky řeči mají hodnoty mnohotné a nad to proměnlivé, nejsou to veličiny fysické, nýbrž fysiologické, a lze jimi dosáhnouti každého účinku, který jen může míti v umění význam. Každé hnutí mysli, každý duševní děj dá se znázorniti zvukem a pořadem slov, takže řeč nabývá tu jisté internacionální, všeobecné srozumitelnosti, právě tak jako hudba. A není pozemské radosti, pozemské krásy a pozemské rozkoše, která by se nedala plně a s veškerou svou dráždivostí vystihnouti propracovanými slovy.

Ovšem, že bylo mi nemožno vypracovati Cikánku dle všech těchto poznatků, poněvadž jsem dosud neměl systemu a nemám ho ani nyní. Musil bych se prodrati ještě hustým pralesem záhad, ve kterém možno

i zahynouti. V Cikánce jsou jen některé rozběhy v tomto směru, neúplné a roztříštěné, ale přece jsou tím jediným, co dodává Cikánce existenční oprávněnosti. Později, když už byla Cikánka vytištěna, pomýšlel jsem na methodické studium české rytmiky a počal jsem její prvky hledati v Erbenovi; ale pak jsem viděl, že život jest krátký a umění dlouhé a že na tomto díle by musili pracovati zástupcové snad celé věky.

Nyní několik příkladů s krátkým rozborem:

Báseň jest psána v trochejské, čtyřstopé a devítiřádkové stanci. Toto omezení zároveň udává celou architekturu díla. Začíná slovy:

> Lese černý, lese divý,
> co to zpíváš nade mnou?
> Orel, poutník i blesk křivý
> roztoužen jest krásou tvou!
> Nebes krása tobě svítí
> v skrýši vrahů, v doupě zmijí,
> světci v dlaň, z níž laně pijí,
> chtěl bych černým dravcem býti,
> hrdým tvojí nádherou!

Kdyby slovosled byl přirozenější, totiž: Černý lese, divý lese . . ., mělo by to za následek rychlejší tempo, které by pak buďto hned při druhém verši musilo přejíti v pomalejší, anebo by bylo nutno místo rýmů *abab* užíti schematu atd. atd.

O ČINNOSTI ŽIVOTNÍ, O POVOLÁNÍ, O KULTUŘE

(Jest naprostá svoboda volby činnosti? Může člověk volit jakékoliv, i nemorální povolání?)

Abychom poznali, jakou činnost máme volit, nutno si takto počínat:

Nejprve třeba znát povolání, poslání lidstva vůbec. Účelem všeho snažení jest i nyní všeobecně platná zásada: přispívat co nejvíce ke kulturnímu rozvoji lidstva. Kultivovat značí zušlechťovat (kult pak znamená bohoslužbu neb církevní obřady); lidstvo je na světě proto, aby se co nejvíc zušlechtilo, aby dosáhlo co nejvyšší kultury. Aby nám lépe vyvstal smysl kultury, vezmu obraz kultury plodiny ke kultuře lidstva.

Kdo určuje způsob zušlechťování rostliny? Sama rostlina? Zkušený zahradník-praktik stanoví methodu racionelního pěstění a dle jeho odborných znalostí, jimž druhé učí, řídí se jiní, učí se jiní pěstění. — Kdo určuje kulturu, zušlechťování, cíl a způsob kultury lidstva? Samo lidstvo?! Jaký to proto nesmysl oné světské filosofie, pýcha bláznivá, která chce sama určit si úkol života, kulturu lidskou! Jakoby rostlina si pyšně řekla: já si ze sebe sama udělám, co chci, já mám tu moc! co je mi po zahradníkovi! A totéž říká naše osvícená filosofie a věda světská: My, náš rozum si stanoví kulturu, stanovíme si, co máme chtít a jak to máme

uskutečnit, stanovíme si vědecky cíl a vědeckou methodu k tomu. —

Cíl, kulturu a methodu stanovuje Tvůrce, Hospodář. Nyní zřejměji vysvítá pojem slova kultivovat, kultura, kult: bohoslužba. Zušlechťování, kultivování značí náboženskomorální zušlechťování. Zákony, Písma, toť předpisy lidské kultury samým nejlepším hospodářem. Žít podle nich jest sebe zušlechťovat. A nemůže být jiné kultury vyšší, než kultura Bohem vytčená, Kristem prožívaná a lidstvu hlásaná, zjevená, jak vyplývá z pojmu kultury svrchu uvedeného. Nyní jasně vyniká v předu vytčený účel všeho snažení: přispívat co nejvíc k čistě křesťanskému obrození a vypěstění lidstva.

Květ starozákonní kultury jest Maria. Starý Zákon toť Bohem stanovený způsob zušlechtění, kultury lidské. Čím kdo dokonaleji řídil se Zákonem, tím vyšší kultury dospěl (patriarchové, proroci) a tak z nejsilnějších individuí morálních, kterážto tvoří řadu předků Mariiných, zrodila se Panna, květ nejryzejší, z níž vyjít mohl Vykupitel. Nový Zákon je pokračováním kultury lidstva dle vzoru Krista. Kristus je ideál kultury člověka, všichni jednotlivci dle Něho mají se kultivovat. A až tato Kristova kultura hlásána bude ve stupni jím zamýšleném mezi vším lidstvem, tenkrát přijde konec. To jest patrným důkazem (pro toho, kdo věří), že jen zušlechtění lidstva, obrozování, vykupování Kristem a dle Krista jest jediný důvod existence lidstva a každého jednotlivce. Podobat se Kristu co nejvíce, být dokonalým Jeho učedníkem, jest jediné oprávnění ve-

škeré snahy, všeho počínání. Jakýkoliv jiný zájem jest vzdalování se od smyslu kultury, jest ničení kultury, jest práce pro smrt, peklo. Kdybych měl hlas hromu, hřměl bych to do celého světa, jako děla hřmí pohřební píseň kultuře smrti!

Vizte, kam vedla kultura „vědecky“ stanovená a praktikovaná! Všechen květ kultury pýchy, domýšlivosti, panovačnosti, sobectví a požitkářství hltá smrt, peklo tlamou široce rozevřenou sousty úžasnými každý den!! A zbude po té kultuře: čmoud a dým, a kostry, a půda krví prosáklá, a bída, a nemoc a zoufalství — a pokání. A díky Bohu, že se otevrou oči lidstva.

[Psáno 17. X. 18.]

Z PRAMENE VODY ŽIVÉ
[15. X. 18.]

Jsou lidé ctnostní — třeba i velmi — když jest všeobecný čas ctnosti. Jsou to napojené svrchní proudy v čas trvalých dešťů. Být ctnostným, když všichni ctnostnými jsou, není podivuhodné, ale být ctnostným, když i nejpovolanější ochabují, v tom jest síla. Být věřícím, když všichni věří, není zvláštní a těžké, ale být nejvíc věřícím, když všichni pochybují, toť síla obdivuhodná, toť pramen z hloubky veliké vyvěrající.

Když nyní všichni věří ve vítězství čtyřdohody, lehko být věřícím, a všichni hned obracejí praporky po větru, ale kdyby poměry se trochu zvrátily, již by

mnozí pochybovali. Ale když centrální říše triumfovaly, trůny kácely, zemí dobývaly, kde tenkrát byli věřící? —

Já pak stál v tišinách mezi svými, k znamení na nebi západním prst vztýčený a téměř se radující tím, že šelma tak mohutně se vzpíná, věda, že tím do strašnější propasti bude svržena. A já se radoval téměř, nechť co nejmocněji zuří nyní pýcha, násilí a peklo celé, aby lidstvu tím nápadnější bylo pokoření. Aby opět lid jednou co nejpatrněji zvěděl, co to jest spravedlnost a pravdomluvnost slova božího prorockého.

Když Syn boží jako lotr na kříži zmíral, když slunce se zatmělo, země se třásla a skály pukaly a i nejvěrnější bolestí pod křížem na Golgotě byli zmoženi, stál Gajus jako svíce s mečem k nebi vztýčeným volaje: Totoť jest v pravdě soud boží nad národy! —

Ti, kteříž nyní křižováni jsou, vstanou z mrtvých, a ti, kteří křižovali, hynouti budou!!

Slyšeli mne okolostojící — a kolik jich uvěřilo? A nyní mnozí se vypínají a říkají: já jsem věděl, že takhle to skončí. —

Než ještě jiný soud zvěstuji lidem v temnotách největších, kdy pohřební písně se chystají.

Jest temno mravní zkázy, odstupu od Krista; Církev, nevěsta Kristova, zhanobená, okleštěná, strnulá jako pahýl bez života ční k nebesům. Zkáza probíhá všemi údy, jest plná ran, plná neřestí — příslušníků svých. Všichni to vidí a povolaní ochabují, pochybují. I nejvěrnější zmoženi jsou pod křížem přítomné Golgoty.

Syn boží jako nepovšímnutý lotr pozdvižen na kříž. — Ale lidé! Slyšte hlas můj s majáku osamoceného do temnot nejhustších pronikat! Vizte světla vyvádějící z úskalí za bouře v mrákotách půlnočních!

Já nesmírně se raduji a plesám! Doba vykoupení přes půlnoc se přiblížila. Kristus již brzy z mrtvých povstane. Plesej, lidstvo, nad vykoupením svým, neboť přiblížilo se k nám království nebeské. Místo na kříž na trůn srdcí povýšen bude Kristus. A učiní pro soud a obnoví tvářnost zemskou. Církev, nevěsta Kristova, se připraví a očistí. Pastýřové nešlechetní, nájemníci pasoucí sami sebe zapuzeni budou. Apoštolé horliví vyvstanou a způsobí, že rozpučí se strnulý pahýl Církve a rozbují se v korunu květuplnou. A nejhorší zvěř — býlí ze země vymizí. Jasností velikou zazáří nevěsta a nebude víc v pohanění lidstvu. A pozná lidstvo, že Kristus jedině s ní jest . . . — Ještě mnoho mluviti bych měl (ale já nemluvím sám), leč ucho lidí není připraveno. Když pak přijde, co pravím, mnozí, kteří nyní ustrašení, beznadějní ba nevěřící jsou, budou říkati: my jsme věděli, že takto to dopadne! —

Pramen víry mé není z povrchu tohoto světa. Kdyby ano, byl bych vyprahlý, vyčerpaný, beznadějný, nevěřící jako přemnozí. Ale pramen můj vyvěrá z hloubek velikých a jest tím jistější, čím větší parno na povrchu vůkol. Já se raduji. Já se velmi raduji, kdy jiní ještě nejvíc lkají; já se raduji tím víc, čím více peklo proti církvi triumfuje nyní. Ne pro samu bídu církve, ale proto, že oslava její bude tím nápadnější, vzkříšení tím

úchvatnější, čím byla a jest zhanobenější, a že pád živlů protivících se bude tím zjevnější, přesvědčující (tak jako při válce světové).

O ZJEVOVÁNÍ PRAVD
[22. X. 1918.]

Aby někdo mohl dávat znamení správné nějakého děje, jehož jiní nepozorují, musil by on sám dobře pozorovat, t. j. být ve spojení s dějem tím. Čím kdo jest v lepším spojení se *zdrojem,* čím jest blíže zdroji, tím určitější a pravdivější budou znamení dávána. Bouři věstí přístroje nejcitlivější nejdřív, taktéž zemětřesení budou konstatovat přístroje citlivé, centru zemětřesení bližší dříve než ostatní. Kdo má dobré spojení s vládou, může přinášet nejurčitější zprávy o zamýšlených, připravovaných dějích. —

Kdo není v dobrém spojení s Kristem, nemůže proto být hlasatelem, nositelem úmyslů a vůle, jižto od Krista vycházejí. Kristu blízko jest, kdo se mu líbí, koho on má rád. A nejraději má Kristus ty, kteří zachovávají přikázání Jeho: „Kdo mne miluje, ten zachovávati bude přikázání má, a já jej budu milovati a spojím se s ním, příbytek u něho učiním. — Těm pošlu Ducha, který uvede je do všeliké pravdy, ano i věci příští zvěstuje jim. — „Světu“ však nemohu se zjevit, on nemůže Ducha přijmout, protože Ho nevidí aniž zná.“

Co možno myslit o kněžstvu v převážné většině, jež vymlouvá se nyní, že nemohlo vědět, tušit jak válka

dopadne a že proto bylo zdrženlivo?! Soud Boha nad národy! Jeho služebnictvo zdaleka netušilo. A jaký to zmatek v něm! — Ale jak slepí slepé mohou vodit?! —

NEZNÁMÝ V SAMOTÁCH

(21. X. 1918.)

Usmíření, pokání jest předpokladem vykoupení. Chce-li kdo opravdu být zbaven zla, musí sám se přičinit pokud může. Kdo by osvobozoval otroka, který otrokem chce být, nebo který sice chce být osvobozen, ale ani prstem nehne? Kdo by osvobozoval národ, který buď sám chce být zotročilý, aneb chce sice svobodu, ale pokud na něm jest, pro osvobození nepracuje? Zda by Čechoslováci atd. nadíti se mohli osvobození Čtyřdohodou, kdyby — pokud to bylo v jejich moci — byli nespoluúčinkovali, obětí přinášet nechtěli a dohodu si takto nezískali? —

Proto volal předchůdce Páně k pokání: „Čiňte pokání, neboť přiblížilo se království nebeské;“ to jest zvláštní pomoc, moc osvobozovací s nebe k osvobození zotročilého lidstva od otrokářů pekla. Neboť kdyby nepřišla pomoc vnější, samo lidstvo sevřené jhem by si nepomohlo.

Vizte národy zotročené Germánstvem a Maďary! Zda-li by si pomohly samy, kdyby byl nepřišel čas příhodný, milostivé léto, navštívení Hospodinovo? —

A proto jsem na počátku války tolik toužil, aby si národ náš hleděl zajistit přízeň dohody, hleděl ukázat,

že vskutku volný být chce, aby nešetřil obětí a námah, a touhou hnán — ač docela neznám — psal jsem redakcím, psal jednotlivcům i vůdce chtěl jsem navštívit, aby věřili, že hodina osvobození uderila, aby pozdvihli hlasu a nebáli se více. To právě bylo v oné době dusna před vydáním proklamace českých spisovatelů. Tím uvolnil se mi strašný tlak —.

Nenáviděl jsem hlásání aktivistické politiky, jež z nevěry ve vítězství práva a ze slepoty ducha vycházela. A kdyby bývaly měly ještě i nadále vládnout důtky a karabáč otrokářů, bylo by samo o sobě hanbou lízat se k tyranům nenapravitelným, předcházeti si je, aby nám byli milostivi při šlehání. Tak předcházejí si pohané ďábly v pagodách, aby je ušetřili pomsty. (Četl jsem ku př. — od kněze — v jednom listě doslovně: protože Němci a Maďaři jako naši nepřátelé zůstanou vždy našimi pány, jest rozumnou politikou hledět si je naklonit).

Poslal jsem několikrát dopis vedoucím osobám oněch stran, aby prohlédly, než hrom udeří, že dvanáctá již se blíží; (poslední výstražný dopis psal jsem v srpnu na dvanácti stranách dopisních). Psal jsem docela bez ohledu na censuru právě takovým způsobem jako zde, volal jsem „běda těm“, kteří vládě pomáhají kouti meče a líti koule k stínání vlastního národa, ba vlastních dětí, a vážnost slov psaných zaručoval jsem jim vlastní krví, byla-li by to vůle oněch osob vládě blízkých vydat mne soudu. Na první dopis uveřejnili v novinách, že asi nejsem křesťanem a že proto nemožno

odpovídat. Na druhý dopis obdržel jsem odpověď, již dosud vzpomínkou si chovám, v níž poslanec obhajuje aktivní politiku a dovolává se jistého výsledku v budoucnosti. —

Psal jsem kolegům (inžinýrům), že se bez rozmyslu slouží tam, kde se jen platí, že úmorného studia úspěchy vyhazují se v niveč každým dělovým výstřelem. Že podobná technická práce nejen v nic přichází, ale že pohřbívá miliony životů, že pohřbívá bezectně před celým světem a Bohem i ty, kteří práci tu sami produkovali. Poukazoval jsem na pokořující konec, jenž přijít musí: „. . . . a dočkejme ještě pokořujících konců . . . “ Co jest lepší, provede-li se velmi mnoho práce, ale pochybené, než když by se vůbec práce neprovedla; dosáhne-li kdo veliké moci a slávy ve světě buď přímo proti mravnosti neb opomíjeje mravnost, nebo když někdo raděj zůstane nečinným pro falešné ty ideály? — Co by bývalo bylo pro Německo lépe, když velkou prací hlavně v technice stalo se zneužitím vědy prvotřídním militaristickým státem, aneb kdyby raděj technické vědy nemělo? (Psáno ještě před koncem války v srpnu). — Vystupoval jsem proti našemu představenstvu, jež z počátku nemohlo pochopit nespravedlnost vládních nařízení a proto upozorňovalo mne na šibenici —. Byl jsem rozhodnut životem zaplatit odpor svědomí svého (slyšel to tehdy ode mne i p. Deml), kdybych byl býval nucen vstoupiti do služeb militarismu rakouského. — Učinil jsem dům náš domem víry v osvobození, odpůrcem lichvy pomocí bratrovou —.

Než i já jsem na bojišti „krvácel“ . . .

Bylo po shroucení se Ruska. Vojska německá připravovala se rozbit frontu západní! . . . Duch zjevil mi, že dvanáctá to hodina . . .

Rozmlouval jsem s bratrem, který se vrátil z tažení srbského jako nepřekonatelný pansláv:

„Neslyšel's, bratře, jak rozevírala se kdesi země a propast život chtěla pohltit? Neslyšel's o čistých obětech usmíření —?!“ —

Měl jsem duši plnou — čehosi plnou . . . Papež nařizoval oběti za smír —. Ne, k tomu třeba i živých obětí! — Ohlížel jsem se za sebe a nahlížel do sebe — —

Sesmutněl jsem . . .: oběti čistých, dokonale čistých! — Škoda!

Šel jsem do chrámu, protože rafie na ciferníku úder věstila. Tu neděli hrozně se „tam“ bojovalo!

Každé mé slovo pronikalo při oběti kněze rudými šípy k srdci těch, pod jichž nohami země spočívá —:

Pomoc bratřím, pomoc k překlenutí propasti!! — — Já tam též byl! — Tělo vysíleno dlouho spočívalo na lůžku. —

Na západě však kynulo vojskům Fochovým množství tajemných rukou — hned tu, hned onam . . . Foch byl démonem!

(Žádná energie se neztrácí. Tu věda mohla by mluviti o činech determinovaných.)

SOUCIT, SOUSTRAST, MILOSRDENSTVÍ

Je-li kdo ubohý, bídný, nešťastný, jest politování hodný. Nešťastný znamená strastiplný, bolestiplný, bolestných, strastných pocitů plný, bolestného srdce, bolné, smutné, žalostné mysli.

Zda soucit, soustrast s někým ulehčuje? Zcela jistě doslovně. Neboť sou-cit znamená přejmout na sebe aspoň část bolestných citů, soustrast značí s jiným o strast se rozdělit, místo něho část strastí cítit, část břemene mu sejmout a tedy mu ulehčit v bolu, citech, myšlenkách.

Kdo má soucit, soustrast, činí doslovně milosrdenství trpícímu, t. j. činí milo srdci jeho právě oním převzetím bolů a strastí. Každá soucitná myšlenka ulehčuje myšlenkám a citům bližního.

Jestliže jsme nešťastní, ubozí, bídní, politování hodní, a sami si pomoci nemůžeme, musíme dovést vzbudit soucit někoho, kdo by nám pomoci mohl. Kdo by nám pomoci nemohl byť i chtěl, k tomu nesmíme chodit a vzněcovat soustrast, neboť bychom v něm vyvolali podobný bezradný, ubohý stav, jaký v sobě máme.

Než lze v komkoliv vzbudit soustrast? Víme, že v kom vzniká s námi soustrast, ten přijímá, požívá takřka naše city, myšlenky. Pěkně praví doslovný latinský překlad: Familialiter utor (alquo) = jsem rodinným přítelem (někoho), užívám, požívám někoho. K vzájemnému sdílení jest třeba důvěrného poměru. Čím důvěrnější poměr, tím snazší, ochotnější sdílení. Poměr

z lásky jest nejdůvěrnější ze čtyř hlavních poměrů: otroka, služebníka, přítele, syna (či manžele). Dítě u matky, nevěsta u ženicha najde nejspíše pomoci. Oni spolucítí, si pomáhají, se doplňují, oni jedno jsou. Proto k těm půjdeme soucit vzbuzovat, jižto nás milují. Kdo má mít s námi soucit, ten nás musí slyšet, musí chtít slyšet, vidět naši bídu, nedostatek, vidět musí i naši důvěru. Proč mnoho lidí k Bohu neutíká se o pomoc? Proč se nemodlí? Cítí instinktivně, že mají malý úvěr u Boha. „Ukaž nám své milosrdenství“ neznačí nic jiného než „učiň milo srdci našemu, neb srdce naše jest nešťastno, po milosti toužící“.

JAK SNADNO MŮŽEME SNÉSTI JAKÉKOLIV VNĚJŠÍ UTRPENÍ, PRONÁSLEDOVÁNÍ, LHANÍ JINÝCH A PODOBNÉ

(30. XII. 1918.)

Víme, že spravedlivý tu může trpět, i dlouho trpět, naopak zlému může se dařit. Tyran může být svobodný, poctivec žalářován. To platí i o národech.

Jak jest to možno, že lidé závidí tyranům a že sami touží po tyranii (absolutismus, bolševictví)? Jest zákon, jestli si něčeho přejeme a třeba že toho ihned nemáme, ale máme pevnou naději, že toho dosáhneme, cítíme se již nadějí tou šťastni. A naopak jestli co milého máme, ale jsme jisti ztrátou, jsme ihned přítomně nešťastni, ano myšlenka ztráty může nám rušit požitek ihned úplně.

Kdo by nespravedlivě trpěl, komu by se nedostávalo svobody (národové), ale měl by jistotu, že spravedlnost jednou přijít musí, ten snadno by snášel tyranství a zůstával by pevným ve spravedlnosti.

Kdyby naopak nespravedlivý tyran byl si vědom, že s naprostou jistotou ztratí všechny výhody nespradlivě nabyté a dostane se mu úměrného trvalého trestu na konec, tomu by se ztrácel požitek, čím blíže byl by trestu. Ale kdyby nevěřil ve ztrátu a trest, plně by požíval. Neměl by sice tím, že sám věří v trvání požitku, trvání zaručeno, ale pokud by nepřišlo zúčtování, požíval by. Jak vidět, víra ve spravedlnost naprosto důslednou rozhoduje o štěstí, radosti, trpělivosti.

Odtud snadno dá se vysvětlit, proč zlí, zkažení lidé náchylni jsou nevěřit, nevěru propagovat. Jakmile by pevně uvěřili ve spravedlnost zcela důslednou, jež ani slova a pohledu nezapomíná, bylo by veta po požitcích z jakékoliv nespravedlnosti. Čím méně věří, čím tvrdší má kdo svědomí, tím klidněji požívá světsky. Ovšem tím hůř pro jeho konečné odsouzení. Neboť kdyby důsledně věřil, soudil by se tak dřív sám a předešel by katastrofě. Světští lidé však právě úzkostlivě vzdalují se sebekontroly, a všeho, co by je připomínalo na zúčtování konečné. Oni nesnesou samoty, ale musejí stále být ohlušováni ve víru života a povzbuzováni živly, které se jim podobají. Proto řekl Kristus: „Kdo nevěří, jest již souzen“; totiž má soud tím více zajištěn, čím větší jest nevěra. „Kdo pak věří, nebývá souzen“ později, poněvadž jeho víra ihned jej soudí a čím pevněji věří, tím

jistěji soudu konečnému uniká, poněvadž tím přísněji sám sebe soudí.

Z téhož důvodu dá se vysvětlit trpělivost, klid věřícího, trpícího pro spravedlnost. Jistota vyrovnání tak jej upokojuje, oblažuje, že částečně již požívá nebe na zemi a to tím více, čím blíže je vyrovnání.

Nač se bát jakéhokoliv příkoří, když vím s úplnou jistotou, že pomine a bude mi nahrazeno? A nač se bát dlouhého trvání, když vím, že právě trváním mi poklad vzrůstá? A co jest konečně hodnota X jakákoliv proti hodnotě ∞? Přál bych každému, aby se zamyslil nad těma dvěma hodnotami, učinil si jich poměr a různé vztahy! Poznal by, že není tak těžko být spravedlivým! Ovšem kdyby v podivné ∞ věřil. —

A já bych měl závidět nespravedlivci nevěřícímu, že se těší z výhod své nespravedlnosti, když vím, že čím bezpečněji se raduje, tím jistěji bude truchlit beznadějně, a že čím déle to trvá, tím hroznější úroky mu narůstají a ovšem i těžkost obrácení vzrůstá? —

KDYŽ VZKŘÍŠENÍ SE MI BLÍŽILO
(9. XI. 1916.)

> **Blahoslavený kdo má podíl v prvním vzkříšení; nad tím nemá moci smrt druhá.**

Stojím na prahu chtěje vstoupit do svatyně. Rozhlížím se a přemýšlím...

Jak mnoho vidím, jak mnoho cítím! Za mnou propasti tmy, přede mnou slunce věčná.

Ještě k temnotám se obrácím, do krajů smrti vzpomínkami zalétám: Z krve rodičů svých k smrti se rodím, dědictví ubohé dostávám, abych z něho živořil, dokud neuhasne plamen svíce ve větrech a nepohodách. Nevidomý, vyhnaný, zbědovaný syn zbloudilých potácí se ke hrobu...

Znenáhla, odkudsi z neznáma, slyším jemné zvuky, tajemné hlasy. Temno a vichřice je pohlcuje...

A zase —; teď, již zřetelněji, důvěrněji, blíže. Ale posud hlasů nepoznávám. Chci je vítat, poznat, leč opět ve vichřici mizí. — Jsem již u propasti a k pádu nedaleko. Tmy nekonečné, slabost ohromná a světla žádná; a plamen svíce mé z posledních sil vpíjí život. —

„— — — dítě! Dítě! Dítě!! — — již jdu, slyšíš?! — slyšíš hlas můj, touhu mou, krok můj!?!“ —

Rozdmychávám zbývající silou ducha plamen života nad hrobem svým, zrak nořím po paprscích světla do temnot, odkud hlas přichází a pátrám po průvodci; vždyť zdál se mi hlas ten vroucí a sladký!! — —

Ó pospěš Neznámý a pověz, kdo jsi. A co přinášíš umírajícímu? Ó pospěš než bouře zhasne mi světlo a zaleje pláčem hrob můj!

Ale Příchozí — zdá se — má moc nad větry a bouřemi, proniká blíže temnotami, ač ještě v dálkách velkých zjev jeho září, paprsky jeho slévají se s životem mým — — kraj se jasní, propasti se zavírají. — Stojím na prahu svatyně!

*

Listopad 1916

Vidím hvězdu nad jiné krásnou,
oslňující — ač dosud nejasně, přece vidím,
a ještě více tuším.
Hromy a blesky, pekla zvuk zmírá,
jásavý hymnus tlumeně šumí. — — —

Krev se mi chvěje poznáním novým
o ohni, o záři nebeských barev;
života zeleň se přede mnou vlní —
— — — — — — — — — — — — — —
Orosit, vyslunit, vytrvat v plání
až celý započne obzor tam hořet!! —

Toť život nový, s omládlou duší,
se srdcem čistým, nadšeným duchem.

S L O V O Z Á V Ě R E Č N É

Poněvadž dosud stalo se mi na světě vše, čeho jsem si přál, nemluvě o tom, čemu jsem naprosto nerozuměl, a poněvadž každé moje přání už samo v sobě jest řvavě naléhavé, obávám se, abych ani tentokrát nepřál si víc, než se může stát, i kdybych tomu naprosto nerozuměl.

Proč by se to nestalo? Přeju si, jakmile jaro otevře všechny své oči a zobáky, projíti napříč Slovenskem a potom, jako vždy, říci Vám něco docela jiného než očekáváte, na příklad to, že jsem si někde pod Ružomberkem vystavěl domek a že Vás do něho srdečně zvu. Jsem konečně v letech, kdy by se nemělo blouznit. Buďme klidni: mám velmi neslušné boty a alkoholu jsem neublížil vydatněji čtyry neděle, to jest, od té chvíle, kdy višně mojí švakrové Marty se octly na suchu.

Rád bych, ale nesmím říci, že je mi líto mých věřitelů, neboť řeknu-li tuto pravdu, budu ohrožen dvojím neštěstím:

1. náhlým a tedy nepřirozeným zbohatnutím,
2. okamžitou ztrátou úvěru.

Ministr železnic je sice z mého stavu, byť ne z mého řádu, ale podkolejní břevna mých slovenských drah ještě se zelenají na karpatských stráních šumějíce své zpěvy o Janošíkovi, Dru Rašínovi na věky nepřijdu v rozpočet, taneční vstupenka do nejzapadlejší hospody

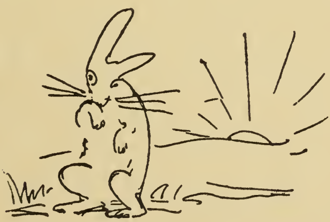
stojí 5 K, šestnáct stránek tisku v nejmenším nákladě 315 K, nepočítaje obrázků, jichž reprodukce nejobyčejněští jest o 1300% dražší než před válkou a F. X. Šalda, nejhrdinštější a nejšetrnější člověk z Prahy, ještě není ministrem Umění! Naopak, jest možno, že autor „Pepánka Nezdary" tuto chvíli neumírá hladem, anebo, pro pět ran Krista Pána, že Lev Skrbenský věnoval 100.000 K na katolický tisk. Proč jenom já se jmenuju Jakub Deml a když už mne Tvůrce nebes i země nechtěl tak odbýt, aby na mých plénkách hned už vedle mých prvních činů lidských byla se stkvěla hraběcí korunka: proč můj kmotříček od kostela aspoň se nezmýlil při křtu a na otázku faráře Floriana „Jak tomu dítěti chcete říkati?" neodpověděl zřetelně: „Katolický tisk!"?

Co nevidět nastane nám doba čtyrycetidenního postu. Pomalu se na to připravujme, zapírajíce se každý v tom, co jest mu nejmilejší: já už se podrobím vůli Boží a odepru si všecky peníze, kterých od nikoho ani po dobrém, ani po zlém nedostanu. Několik srdcí svaté pravdě, to jest humoru nakloněných znamenitě porozumělo mému prospektu, jejž jsem byl vydal před svými „Šlépějemi" a za každou moji knížku dávají mi to, co jest mým tiskařům i mimo čtyrycetidenní půst nejmilejší. Na štěstí mám stálý plat. Tuhle mi povídá paní Pavla: „Synáčku, *a musíte* se modlit ten breviář?" Otázka, jak patrno, docela spravedlivá, ale právě proto jsem důstojně odpověděl: „Dyť za to dostávám 42 K měsíční gáže!" Neptala se už nic, ale odcházejíc z mého pokoje,

sama pro sebe řekla: „Kolovrátkář sežene víc! *Musí!*" — „*Musí!*" odpovídám automaticky, maje uši k slyšení, ale najednou jsem se vzpamatoval: „Právě proto!" Spolehl jsem se na lidově politickou zkušenost, že důraznost a síla hlasu vstřebají všechen nesmysl a porazí všechny důvody odpůrcovy. „Nedávno jistému pánovi zaběhl se psík", pravila paní Pavla — vytřeštil jsem na to oči — „toho psíka se ujal jeden člověk a dal do novin, že ho má a aby se o něj majitel přihlásil. Také se přihlásil, ale *musil* zaplatiti insertné, čistění, bytné a mimo to za každý den 2 K stravného!" Toho už jsem nevydržel, můžete si myslit, že mně vyhrkly slzy, myslete si cokoliv, já však jsem řekl: „Mamičko, musím se modliti breviář!" Stačilo. Vám také?

JAKUB DEML

Ve Štemberku ještě na Moravě, 25. února 1919

A TAK JEŠTĚ NĚCO

Už před lety říkal mně Ten, na kterého vždycky myslím, kdykoli dělám něco dobrého, tedy ne vždycky a bůhví, kdy: „Nejhorší ze všeho je začátek! Jakmile je práce začata, už se daří.“ To jsem rád! Já začínám ztělesňovati svůj tajný finanční plán, reformu své faluty a jsem tak uondán a upiplán ve skromnosti, že ani nechci, aby moje Národní Rozptylení mému návrhu jednohlasně porozumělo, naopak: docela mně stačí, když se zasměje, anebo za mne či se mnou zastydí pět, šest lidí. Kdybyste tak věděli, Velectění, jak se mi okolo žaludka dělá dobře, mohu-li si zazpívat nikým neviděn a nedoprovázen, sami byste naznali, proč tak s díky odmítám i nejlépe míněnou nahřátou poklici, maje za to, že konečně každý takto přijímaný dárek možno obrátiti na jiný dobrý účel. Zde, prosím, jest moje sensační vysvětlení: *„Záplava bankovek tlumí a ubíjí podnikavost“*, praví ministr Dr. Rašín, chtěl asi říci: zpěvavost, ale na mně se v té věci zmýlil tak zatraceně, jak hrabě Pavel Huyn, potrhlé paměti biskup brněnský, který svůj první arci pastýřský list hned po „vraždě“ Sarajevské zakončil tímto vlastenecky rozpáleným výkřikem: „Nuže, vzhůru do boje za velikost Rakouska!“ Právě tuto chvíli dovídám se od pana doktora Kytlice zajímavou věc: v Šumberku prý se splašili Němci a ženy jejich, utvořivše rojovou čáru čelem vzad, odhalily prý ji vojínům Českosloven-

ské Republiky a řvaly jako paviáni: „ŠlaSC!“ Ten, na kterého vždycky myslím, kdykoli si vzpomenu na něco dobrého, byl se mnou 22. října 1911 na pohřbu, šli jsme hodně v zadu, jak se „samo sebou rozumí“ a tu On najednou mi šeptá: „Prosím Vás, kdo je tamhle ta veliká paní?“ „To je paní ředitelová zdejšího velkostatku“, povídám, „Němka“. „Vidíte“, řekl mi po tom pohřbu můj Tazatel, „hned jsem si pomyslil, že je to Němka, neboť žádná *naše žena* nedovedla by kráčeti s takovou zpupností a shlížeti na všecky tak pohrdlivě!“ Nemýlím-li se, také jsem připomenul, že ta ředitelka je pokřtěná Židovka; záleží-li Vám na tom, můžeme se o tom snadno přesvědčiti, zeptám se někoho v Lesonicích, škoda jen, že nemám aspoň setinu paměti Mistrovy, jenž mi tu otázku položil, „rozumí se samo sebou“, v kraji ryze českém, kde tudíž je každá výjimka asi tak zřetelná jako šedesátiletý smrk v sadě jabloňovém. O mrtvých má se mluviti jenom dobře a jistě nejsem z takových, kteří by mrtvého lva za vousy tahali, jenom mne, prosím Vás, nedonuťte, abych se musil doporučovati, maje na vinici Páně pracovati, posledně viděl jsem lvy v roce 1913 na Letné v cirkuse o jedenácti hodinách v noci, o tom Vám povím jindy více, je to velice dojemné, právě proto by se to sem dobře hodilo, také jsem to už napsal, ale zase jsem to vystřihl, neboť dnes je Škaredá Středa a tu se již máme vystříhati — brr, jak je to ode mne ošklivé! což pak *takhle* se píše? Nedivte se, prosím, také nám se tady včera vzbouřili Němci, našeho okresního hejtmana, Čecha, pana Dr.

Krajtla, poplivali a z úřadovny surově ho vyhodili, dobyvše ho za třetími dveřmi, podobně ztýrali jeho úředníka, také Čecha a jednu úřadující slečnu, také se střílelo, je prý asi 15 mrtvých a šedesát raněných, padli dva naši vojíni, půl stovky štemberských klacků je zajato, byli ozbrojeni klacky a revolvery, já to odnesl už předevčírem u nádraží, ale docela po křesťansku, šel jsem totiž s paní Pavlou a mluvili jsme česky, to stačilo, že mi jeden ze štemberských studentů, jdoucích proti nám, hlučně plivl zrovna před nosem, div mi chrchel na mé beztoho žalostné botě nepřerazil válečnou tkaničku, také je myslím dobře, že mám kolárek celulojdový, po tom se to lépe smekne, ale podobných projevů německé kultury stalo se mi ve Štemberku víc, zahájil je ředitel Kremann, který mne nechtěl pustit do blázince, ale o tom jindy a zvlášť, jednou zase přišel jsem tady na poštu, abych telegramem pobláznil Lidovou tiskárnu v Praze k snesitelnějšímu tempu, bylo to arciť marné, ale ten poštovní úředník hodil mi blanket jako psovi, protože jsem o něj požádal česky a když jsem chtěl inkoust a péro, abych si telegram napsal, odsekl mi: „Wir haben keine Feder und keine Tinte, die Soldaten haben es genommen!" To mínil naše české vojíny, jakoby řekl: „Taková pakáž, velebnosti, jste všichni!" Biskup Huyn (dej mu Pámbu kardinálský klobouk, aby měl něco lepšího aspoň na hlavě, nemá-li už v hlavě) mně — a tolik musím říci k jeho cti — nic takového neudělal, poněvadž, na neštěstí, nezastával v Brně službu poštovního ekspedienta,

ale tehdy v Opatově za Želetavou při audienci napřáhl zaťaté pěstě k mým nechápajícím očím a rudý i bojovný ve tvářích mi pohrozil a zasípěl: „Dejte si pozor, *za mnou stojí armáda!*“ Zbytky této armády ukázaly se včera ve Štemberku, přešťastnou náhodou zrovna o masopustním úterý. Heil!

Také zrovna včera, na svatého Kazimíra jsem si konečně přece uvědomil, jaký jest rozdíl mezi „prací *duchem*“ a mezi prací *duchovní;* slyšte! „Práci duchem nelze měřiti penězy, ale lze ji odpoutati od hmotné tísně; neběží o to, aby byla odměněna, nýbrž osvobozena“ (Národní Listy 28. II. 19). Z některých věcí a pravd může člověk nadosmrti zhloupnout, zvláště má-li špatné svědomí a chce-li se mu spát jako nyní mně: považte, tři tiskárny mi nabízejí papír — chrrr, kchrr — slyšíte, že už chrápu — tisíc archů 400 K, tisíc archů 500 K, tisíc archů 750 K — kchrr, hchrrr — dobrý ruční — chchchhrr — holand na hymny církevní — khhchrrr — biskup Klein je sice Němec, ale kdybych měl ještě menší hlad než mám, namazal bych si Jeho Milost na krajíc chleba, kdybych ho měl — kchchchr — už před rokem mně povídal: „A z čeho jste byl živ?“ Za onoho času vymítal Pán Ježíš ďábelství a to bylo Němec — co se mi to zdá? Vždyť to ani nemůže být pravda! Přítel Šalda povídal, že na Jakubu Demlovi se nemá šetřit, však mne také nešetřili, a co prý se dá, totiž na penězích, mně, že se ukládá na dobrý úrok a že se to národu vrátí; já nic takového neslíbil, nedejte si to namluvit, i kdyby to řeklo deset Šaldů, ačkoli jednoho je na ta-

kový národ až moc, jsme hospodářsky, finančně a průmyslově v plénkách, tuším, a ještě — chchchchr — Stanislave K. Neumane (nebo: Jakube Demle a pod. — nezáleží přece na jméně!), já tě nemohu odměniti, protože pracuješ duchem — chcchr — a *„neběží o to“* a jsouc duchem i okolo něho nemajetná (nebo: nemajetný — nezáleží v nebi na pohlaví!) chchchrr — vezmi si mne tedy za chotě nebo za něco takového — — ale fuj, toto! No, toto! A neuvoď nás v pokušení, ale zbav nás od zlého, amen. To má člověk z toho, čte-li noviny; nazdá se takových pitomostí — a kdybych byl čelem nenarazil o psací stůl, snad bych v tom byl zůstal! Musím si všechno jasně uvědomiti: ve skříňce, kterou mi dala paní Pavla na tabák, není už ani špetky malenčí. Tamhle na mramorové desce leží moje roztrhané rukavice. Josefka umývá nádobí, slyším vodu. Durychův *„Jarmark života“* jest *kniha* a nikoli marmeláda, přes to, že stojí také jenom 6 K a spadne-li při pletení punčochy očko (prosím, mějte nade mnou slitování!), nic podobného nespatřil jsem v *„Cikánčině smrti“*, protože Jaroslav Durych jest svým povoláním lékař a když něco otráví nebo zabije, dojista mu Bůh za to žehná, tolik přece musí věděti kněz i ten nejnesvobodnější (sakra!), ale MUDr. Jaroslav Durych má tak měkké srdce pro páté Boží přikázání a pro lidi i pro hovada, že *Cikánčinu smrt“* dává za jednu korunu osmdesát halířů a komu by i to bylo příliš mnoho za 34 rajsky čistých slok, dostane je bez trpkosti i za šedesát krejcarů a nemusí se pro to ani starat a ptát, kdy pan

doktor ordinuje, protože stačí napsati takovýto korespondenční lístek: K vůli Jaroslavu Durychovi Slavné

Tiskařské a vydavatelské společnosti

v Přerově
Blahoslavova 25

Objednávám tato díla Jaroslava Durycha: „Jarmark života“, „Cikánčina smrt“, „Otakar Březina“, „Na horách“.

* * *

A jsme-li už v těch obchodech: mám ještě na prodej první svazek *„Šlépějí“* za 10 K (komu se to zdá moc, ať mně to bez obalu řekne, všecko uznám a všecko udělám!), druhý svazek *„Šlépějí“* za 6 K, třetí svazek *„Šlépějí“* opět za 10 K, velkou *podobiznu F. X. Šaldy od Fr. Bílka* za 10 K (protože za 4 K jí nikdo nechtěl! a já, mezek, myslil, že aspoň každá veřejná knihovna, když ne každý profesorský sbor, ji objedná — kousek prasprosté lepenky stojí hned 4 K a takový obraz dlužno přece poslati dobře zabalený!). Také ještě prodávám jiný obraz Františka Bílka: *„Svaté šlépěje člověka“* (rozměry obrazu samého asi 11 cm × 16 cm; plocha celá asi 23 cm × 31 cm), řekněme za korunu, kozel ví, zač, jen tolik je jisto, že jsem obchodní školu neprodělal, ale něco jsem vskutku prodělal, moje zlato, na šišato, na placato, jak kdy a dle toho, jakého pokání se mi nedostávalo, anebo co se mi pověsilo na paty,

abych neuletěl nejblbějším zákonům a návykům této země, neboť, buďme slušni a mluvme jen o mužích, chci říci: o ženách a o rozumu, chci říci: o svatém pokoji, o mlčení a o prasprostém obchodním úvěru a tu dle své zkušenosti a tedy za sebe, byť ne docela potichu, ač ne pro sebe mluvím a tvrdím: V mém díle jest a bude, cokoliv dobrého Jste mi kdy učinili, ó lidé, a učinili Jste mi dobrého nade všechnu míru a nad mé pomyšlení, Vy Živí i Mrtví, a všechno dobré, které Jste mi kdy učinili, navždycky vstřebalo všecko zlé, jež se mi kdy mou vlastní vinou stalo, takže to zlé jakoby se bylo ani nestalo — pamatuji Vás všecky, zvláště ty, kteří aspoň srdcem vytušili, co znamenají mé kotrmelce, hubičky a pohlavky a sakry, ale nejmenuji Vás všech a když si toho nepřejete, ani Vás jmenovati nebudu a také děkuji Bohu, že mne má církevní i světská Vrchnost hned před desíti lety vyvrhla jako velryba Jonáše a já ležel na písku, ale jen co jsem si odpočal a velebím toho, který mi dal poznati útroby zvířete a neohraničený chorál mořských hlubin a břečtan a červa a slunce. Jen aby mne tam znova nehodili — člověk dělá, co může, aby nebyl prorokem, ale ty oučty, ty oučty!

*

Sloužil jsem dnes mši svatou za Tomáše Masaryka, chci říci, za našeho presidenta. Má svátek. Můj otec, dej mu Bůh nebe, měl Masarykův obraz na zdi, orámovaný trikolorou a naučil svou jednoroční vnučku od-

povídati na těchto dvé otázek: „Kde je Pámbiček? — Kde je Masaryk?“ Nemluvně odpovědělo pokaždé tím, že na Presidenta nebo na „Pámbička“ ukázalo prstíčkem a držíc ručku napřaženou k obrazu, podělilo nás kolem dokola takovým úsměvem a pohledem, jako by říkalo: „Království Boží a ty nejvyšší pravdy nejsou v Římě!“ Staň se Juditou, neteři má, a vraždi jako ona, aby tě Bůh miloval! To ti chtěl říci tvůj děd, uče tě znáti Tomáše Masaryka a nazývaje ho naším spasitelem.

*

Co pak by mně Dr. Jiří Guth tak poradil proti promaštěnému klobouku? (Jedna toliko z *mých* „kapitol skoro naléhavých“). Tuto otázku kladu paní Pavle, ktera mi právě vyškrabuje z kamen popel a ona mi mateřsky odpovídá: „Man kennt ihm seine Kinderstube an!“

*

Nebylo třeba Dostojevského, aby byl Jakub Deml. Ale bylo třeba Jakuba Demla, aby bylo to, co jest. — Z tohoto hříchu, pane Miroslave Rutte, se nevyzpovídám.

*

Tuhle za to ženu k rozpovědnosti přítele Dra. Vladimíra Kytlicu. Zač? Inu za to, že jsem dnes v noci nemohl usnout, jsa nařehtán a nachechtán zase na 14 dní. Mluviliť jsme po večeři o svých láskách, já tedy o svých duchovních představených. A jak jsem se tak

kolem půlnoci na divaně neplodně povaloval, napadlo mi, že Pilát Pontský byl dobrosrdečnější, praviv: *„Co jest pravda?“* Kdežto biskup Klein už dvanáct měsíců mně říká: *„Z čeho jste živ?“* Poněvadž Duch Svatý předvídal, že bude dosti takových beranů, kteří se budou držeti jenom Bible, končí se (jak mne na to před 14 lety upozornil Otokar Březina) kniha Evangelií touto větou: „Jestiť pak i mnoho jiných věcí, které učinil Ježíš; kteréž kdyby měly každá obzvláště psány býti, mám za to, že by ani svět nemohl obsáhnouti těch knih, kteréž by měly psány býti.“ Ach, jak mne bolí, že nemohu vyložiti tohoto textu, neboť přítel tiskař mne upozorňuje, že papíru pro IV. svazek „Šlépějí“ jest už na mále, jsem však přesvědčen, že Spasitel na otázku „Co jest pravda?“ odpověděl: *„Z čeho jsem živ?“*

*

Kolik pak lidí z mých čtenářů již splnilo a ještě splní mou smrtelně horoucí prosbu z 13. března 1918, kterou jsem jim podal na tom zvláštním lístku? Týká se to přece dobra jejich a ne mého!

*

Neznám nad F. X. Šaldu pokornějšího člověka v Praze: on mne vždycky poslechl, kdykoli jsem si na něco myslil.

*

Kdykoli si vzpomenu na olomoucké kanovníky (málem bych byl řekl syrečky) a na to, jak jsou obsa-

zeny Naše biskupské stolce, vždy mně zní v uších: „Učte všecky národy: zápasit s pravdou, s mluvnicí a se slovníkem!“

*

Přítel František Bílek mi píše: „Změny ve vašem životě jsou časté a náhlé“. Já totiž, drahý Františku, *bojím se* s těmi ostatními pořád odpovídati „Žádný nás nenajal“ a tak, jak se někde něco kmitne, honem si namluvím, že bych se tam mohl jít vyspat.

*

„Koho Bůh miluje, toho křížem navštěvuje!“ konejším se. „A vy Šlépějema!“ podotýká mamička. Paní Pavlo, nedevalvujte mého oběživa!

*

Proč jenom já šel na tu Severní Moravu, anebo proč je bavlnka do uší tak drahá? Povídají, že brněnské biskupství obsadil Vilém II., který prý býval v Opavě hostem u jakéhosi Kleina. Prosím vás, dejte mi svatý pokoj s každou věcí, do které Římu nic není!

*

Když tedy ti Štemberáci 4. března 1919 toho našeho vojína zákeřně na ulici zastřelili a on zmítaje sebou na zemi ve své krvi umíral, jedna Němka po něm vztekle cupala. Má pravdu Otokar Březina: „Žádná Naše žena by toho schopna nebyla!“

*

Tedy přece jsem si dobře vytřel oči: mitra nynějšího biskupa brněnského jest nasazena na hlavách rakouského orla. Jakého to má biskup Norbert heraldika nebo s odpuštěním ceremonáře létha Pánie 1919? A ty tři řádky titulů na tom „Ordo divini officii“: Episcopi brunensis

INSIGNIS EQUESTRI ORDINIS
TEUTONICI, C. R. ORDINIS
FRANCISCI JOSEPH EQUITIS . . .

„A jaké to koňstvo
rodí půda tvoje?“ 1919!

*

Mamička Pavla staví mi před nos výstřižek z novin, na kterém čtu: *„Riegrův odkaz při Svatoboru.* Ředitelstvo Svatobora i České Akademie . . . . V oboru literárně uměleckém: Jakub Deml za řadu knih prosou i veršem (povzbuzujících k mravnímu i náboženskému životu) 700 K . . . .“ Někdo si ze mne udělal dobrý den, anebo jest v naší Republice ještě jiný Jakub Deml. Já již deset let nesmím ani zpovídat, ani kázat a od roku 1913 až do své smrti jsem z Prahy a z celé pražské arcidiecéze církevně vypovězen.

JAKUB DEML

Ve Štemberku na Moravě 7. března 1919

Kresba (linoleum) na obálce a všecky vignetty zinkografické v tomto IV. svazku „Šlépějí“ jsou od *Marie Vořechové;* ty dvě ostatní od *Čeňka Vořecha.* Štočky zhotovil Alfred Slovák v Brně; ale onen na obraz proti titulu p. Štenc v Praze, kdež také onen obrázek natiskla „Grafia“: za to děkuji p. Arthuru Novákovi a přeji mu, aby prodal i toho „Ruysbroecka“!

J. D.

Vytiskli

v březnu 1919

knihtiskaři Kryl a Scotti

v Novém Jičíně

Morava